

N:o 66.

Ank. till Riksd. Kansli den 30 April 1877, kl. 2 e. m.

Utlåtande, i anledning af väckt fråga om Kongl. hofstallets förflyttning från Helgeandsholmen m. m.

(1:sta U. A.)

Uti en inom Andra Kammaren väckt motion (N:o 121) har Herr *Liss Olof Larsson*, med hvilken flera af Kammarens ledamöter instämt, föreslagit, att Riksdagen måtte hos Kongl. Maj:t anhålla om proposition rörande hofstallets förflyttning från Helgeandsholmen till annan plats, samt om meddelande huruvida och på hvilka vilkor de Hans Maj:ts Konungen tillhöriga egendomar å samma holme skulle kunna af staten förvärfvas, för att, sedan nytt hofstall hunnit anskaffas, nedrifva alla å holmen nu befintliga byggnader och göra den till en fri plats; äfvensom besluta att till bestridande af kostnader, som föranledas af de för propositionens afgifvande erforderliga utredningar, ställa till Kongl. Maj:ts förfogande ett anslag af fem tusen kronor; varande såsom skäl för motionärens förslag hufvudsakligen anfördt, att Riksbanken hade behof af en tidsenligare och för dess rörelse lämpligare byggnad, likasom den tidpunkt närmade sig, då Riksdagens nuvarande hus icke längre kunde under stigande folkmängd i landet och ökad antal representanter lemna erforderligt utrymme, samt att Helgeandsholmen syntes motionären vara den lämpligaste platsen för dessa byggnader.

Den fråga, för hvilken motionären sålunda påkallat Riksdagens uppmärksamhet, har helt nyligen varit föremål för utredning af särskilde komi-

terade. Sedan nemligen så väl 1872 som 1873 års Riksdag åt fullmäktige i Riksgäldskontoret och i Riksbanken uppdragit att verkställa utredning dels om kostnaderna för hofstallets förflyttning, dels ock huruvida fullt ändamålsenliga lokaler för Riksdagen, Riksbanken och Riksgäldskontoret kunde å Helgeandsholmen beredas, men vidare fråga om de i detta hänseende framställda förslag vid 1874 års riksdag förfallit, aflät Riksdagen den 16 April 1875 till Kongl. Maj:t underdånig skrifvelse, med anhållan, det täcktes Kongl. Maj:t låta tillse, om och under hvilka vilkor antingen nuvarande Kanslihuset eller annan lämplig och närbelägen, staten tillhörig plats skulle kunna till Riksbanken i och för bebyggande öfverlätas, samt derefter till Riksdagen i ämnet afgifva nådig framställning. Denna underdåniga skrifvelse var föranledd deraf, att, sedan i anledning af fullmäktiges i Riksbanken hos Kongl. Maj:t gjorda framställning om förvärfvande för Riksbanken af det s. k. kanslihuset vid Mynttorget, såsom vilkor för en sådan öfverlåtelse föreslagits bland annat en lösesumma af 550,000 kronor samt öfverlåtelse till kronan af den nu för Riksgäldskontoret upplåtna egendom, Riksdagen visserligen funnit förslaget vara ur Riksbankens synpunkt antagligt, men önskade upplysning i afseende å de kostnader kanslihusets utrymmande komme att för statsverket medföra, hvarförutan under ärendets behandling förslag blifvit framställt om förvärfvande åt Riksbanken af sådan plats å Helgeandsholmen, som kunde bereda Riksbanken alla de fördelar, hvilka åsyftats med dess förläggande å kanslihusets tomt. Sedan Öfverintendents-embetet uti afgifvet yttrande öfver 1875 års Riksdags nyssberörda skrifvelse förklarar, att embetet icke funnit någon staten tillhörig plats i hufvudstaden i afseende å läge, utrymme och trygghet mot eldfara erbjuda sådana fördelar som Helgeandsholmen, anmodade, på nådig befallning, Statsrådet och chefen för Kongl. Finansdepartementet i skrifvelse af den 10 December 1875 Öfverståthållare-embetet att så väl hos fullmäktige i Riksbanken som hos Stockholms stadsfullmäktige göra framställning om utseende af ombud att, under ledning af Öfverståthållaren, tillsammans med chefen för Hans Maj:t Konungens hofstall och en arkitekt, hvilka dertill emottagit nådigt uppdrag, öfverlägga om de vilkor, hvarunder Riksbanken och Stockholms kommun skulle kunna antagas möjligen vara hugade att för erhållande af dispositionsrätt öfver Helgeandsholmen, begge tillsammans eller endera, bereda tillgång till hvad som kunde finnas nödigt för uppförande af ett nytt hofstall jemte öfriga till detsamma hörande erforderliga byggnader. Utaf det af desse komiterade under den 14 December nästlidet år till Kongl. Maj:t afgifna utlåtande har Utskottet förskaffat sig del; och får Utskottet till upplysning i ämnet samma utlåtande jemte underdåniga yttranden af Riksmarskalks-embetet och chefen för Hans Maj:t Konungens hofstall härhos bilägga.

Då emellertid den af 1875 års Riksdag gjorda underdåniga framställning angående beredande af plats för en byggnad åt Riksbanken ännu är på Kongl. Maj:ts nådiga pröfning beroende samt, med hänseende till den förberedande behandling detta ärende erhållit, uppenbart är, att frågan om Helgeandsholmen dervid jemväl till behandling förekommer, har det synts Utskottet ej fullt lämpligt att nu ifrågasätta aflåtande till Kongl. Maj:t af underdånig framställning i det af motionären angifna syfte och Utskottet hemställer derföre,

att Herr Liss Olof Larssons förevarande motion ej må till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 30 April 1877.

På Stats-Utskottets vägnar:

E. KEY.

HANDLINGAR

RÖRANDE

HELGEANDSHOLMENS ORDNANDE.

- 1:o. *Utlåtande och förslag af särskilde komiterade den 14 December 1876.*
 - 2:o. *Utlåtande af riksmarskalksemetet den 31 Mars 1877.*
 - 3:o. *Utlåtande af chefen för Hans Maj:t Konungens hofstall den 20 Mars 1877.*
-

STOCKHOLM,
ISAAC MARCUS' BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG,
1877.

**Komiterades utlåtande
och förslag.**

Stormäktigste Allernådigste Konung!

I nådigt bref den 9 Februari 1856 till då varande öfverståhållaren förklarades, att då Eders Kongl. Maj:t med välbehag ansåge hvarje bemödande för hufvudstadens förskönande och i sådant afseende icke heller lemnat utan uppmärksamhet det tidtals förekomna förslaget att borttaga alla de å stadsdelen Helgeands-

holmen befintliga hus och byggnader samt planera denna holme, Eders Kongl. Maj:t i nåder beslutat att, såsom en förberedande åtgärd till detta företags verkställighet, uppdraga åt en särskild komité att uppgöra och till Eders Kongl. Maj:t inkomma med förslag så väl till kongl. hofstallets förflyttande till annan lämplig plats som ock till Helgeandsholmens planerande och förskönande, m. m., hvilka förslag borde upptaga ej mindre de åtgärder, som kunde fordras för att komma i besittning af ny tjenlig tomt för kongl. hofstallet, jemte beräkning af de kostnader, hvartill det-sammans flyttning äfvensom Helgeandsholmens fullständiga planerande skulle komma att uppgå, än ock projektritningar och kostnadsförslag så väl till det nya hofstallet som till lämpligaste anordnande af den planerade Helgeandsholmen. Ordförande och ledamöter i komitén utsågos på samma gång, hvarjemte i det kongliga brefvet tillkännagafs, att för befordrande af ofvan berörda önskvärda ändamål Hans Maj:t Konung Oscar I var sinnad att, när hofstallets förflyttning komme till verkställighet, låta borttaga samtliga de å Helgeandsholmen belägna, Hans Maj:t enskildt tillhöriga hus och byggnader samt kostnadsfritt till vederbörande upplåta tomtplatserna, hvarå de voro uppförda.

Denna komité blef emellertid, innan det lemnade uppdraget fullgjorts, upplöst år 1865.

I slutet af år 1864 och början af år 1865 anmälde riksmarskalksambetet hos Eders Kongl. Maj:t behovet af ökad utrymme för vagnar vid kongl. hofstallet, der-vid embetet på samma gång, vid det förhållande, att hofstallets då varande byggnader å Helgeandsholmen torde inom en ej alltför aflägsen tidpunkt böra, för att lemna tillfälle till holmens reglerande och förskönande i enlighet med nutidens fordringar och smak, bortflyttas till annan ej alltför aflägsen passande plats, gjorde hemställan om förberedande åtgärders vidtagande för en sådan flyttning. Enär genom denna framställning syntes ådagalagd, att vidtagande af mera genomgripande åtgärder för afhjelpande af den redan vid flere föregående tillfällen anmälda bristen på nödiga lokaler för hofstallet vore oafvisligt, samt dessa åtgärder lämpligast borde förberedas, utan afvaktan på den slutliga regleringen af Helgeandsholmen, hvilken reglering till en del torde blifva beroende af Stockholms stads medverkan, uppdrog Eders Kongl. Maj:t den 19 Maj 1865 åt öfverintendentsembetet att, så fort ske kunde, inkomma med uppgift och förslag å någon för i fråga varande ändamål användbar och tillgänglig plats äfvensom att afgifva ritningar och kostnadsförslag å erforderliga stall, vagnshus med flera byggnader.

Då den mera omfattande frågan om Helgeandsholmens fullständiga ordnande var i väsendtlig mån beroende af stall- och vagnsbyggnadernas förflyttning till annan plats och följaktligen, innan frågan härom blifvit afgjord, den för först nämnda ärende tillsatta komité vore tillsvidare hindrad att fullborda det åt densamma lemnade uppdrag, upplöste Eders Kongl. Maj:t vid samma tillfälle omförmälda år 1856 tillsatta komité.

Sedan frågan om Helgeandsholmens afrödjande och anordnande till öppen plats

sålunda blifvit för tillfället hvilande, väcktes förslag derom, att, jemte det hofstallet flyttades till annan plats, lokaler för riksdagen, riksbanken och riksgäldskontoret skulle beredas på holmen i sammanhang med dennas ordnande. På grund af dels en enskild motionärs förslag om utredning af frågan om uppförande af ett riksdags-hus å Helgeandsholmen, dels en af bankouts-kottet framkastad tanke, att, i sammanhang med en sådan byggnads uppförande, plats kunde beredas för en ny byggnad för riksbanken, hvars nuvarande bankhus befunnits otillräckligt och hade ett olämpligt läge, uppdrog nämligen 1872 års riksdag åt fullmäktige i riksgäldskontoret gemensamt med fullmäktige i riksbanken att, sedan fullmäktige satt sig i förbindelse med de vederbörande, hvilka i fråga om Helgeandsholmens ordnande samt om kongl. hofstallets förflyttning till annan lämplig plats borde höras, låta verkställa fullständig utredning dels om kostnaderna för en sådan flyttning, dels huruvida ett mot ändamålet fullt svarande riksdagshus kunde å holmen uppföras, samt om möjligheten och ändamålsenligheten att antingen i samma byggnad inrymma riksbanken och riksgäldskontoret eller ock för riksbanken på annat sätt bereda lämplig lokal antingen på Helgeandsholmen eller i dess grannskap, hvarjemte närmare förhållningsreglor gäfvos, huru fullmäktige borde gå till väga för åstadkommande af den äskade utredningen. Detta uppdrag förnyades i vissa delar af 1873 års riksdag, då det icke hunnit under tiden till fullo utföras. Icke heller till 1874 års riksdag blef den nödiga utredningen färdig, hvarför denna riksdags sammansatta stats- och bankouts-kottet föreslog, att nytt uppdrag skulle lemnas fullmäktige, hvilken hemställa bifölls af första men afslogs af andra kammaren, hvadan gemensam omröstning anställdes, dervid andra kammarens mening segrade och följaktligen frågan om omförmälda byggnaders uppförande å Helgeandsholmen förföll.

Bland åtgärder, som fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret vidtogo för att verkställa den utredning, som, enligt hvad ofvan omtalats, uppdragits åt dem, var äfven den att ingå till Eders Kongl. Maj:t med förfrågan derom, under hvilka villkor de å Helgeandsholmen befintliga byggnader och tomter, som utgjorde den kongliga familjens enskilda egendom, kunde för det i fråga satta ändamålet disponeras. Med anledning häraf och då, vid arfskiftet efter Hans Maj:t Konung Oscar I, i fråga varande fyra hus ingingo i delningen och tillskiftades Hennes Maj:t Enkedrottningen Josefina, meddelades innehållet af denna skrivelse åt Hennes Maj:t Enkedrottningen af riksmarskalken, dervid Hennes Maj:t täcktes i nåder förklara, att i fall det vilkor, som var fästadt vid hennes gemåls år 1856 derom gjorda tillkännagifvande, blefve uppfyllt under det Hennes Maj:t vore egare till nämnda fyra hus, skulle ock Hennes Maj:t låta nedrifva husen och till vederbörande kostnadsfritt öfverlemna tomtplatserna, hvarom riksmarskalksemetet underrättade fullmäktige.

Med anledning af förenämnda utgång på förslaget, att bereda riksbanken lokal på Helgeandsholmen i sammanhang med ett nytt riksdagshus uppförande derstädes, framställde fullmäktige i riksbanken i underdånig skrivelse den 5 November 1874 förfrågan, huruvida Eders Kongl. Maj:t skulle täckas tillåta, att kronans egendom

n:o 1 vid Mynttorget eller kanslihuset finge af riksbanken förvärfvas för att efter ombyggnad användas till lokal för riksbanken. Till svar härå meddelade, på Eders Kongl. Maj:ts befallning, herr statsrådet och chefen för kongl. finansdepartementet, att såsom vilkor för kanslihusets öfverlemnande till riksbanken föreslagits bland annat en lösesumma af 550,000 kronor samt obetingad öfverlåtelse till kronan inom utsatt tid af den till riksgäldskontoret upplåtna egendom å Riddarholmen. Detta svar delgafs 1875 års bankoutskott, som fann de i fråga ställda vilkoren antagliga och därför hemställde, att riksdagen ville i underdånig skrifvelse hos Eders Kongl. Maj:t göra förfrågan, om och under hvilka vilkor kanslihuset skulle kunna till riksbanken öfverlätas. Denna hemställan blef emellertid icke godkänd af riksdagen, utan beslöts i stället att i underdånig skrifvelse göra förfrågan hos Eders Kongl. Maj:t, om och under hvilka vilkor antingen kanslihuset eller annan lämplig och närbelägen, staten tillhörig plats skulle kunna till riksbanken i och för bebyggande öfverlätas, samt anhålla, det Eders Kongl. Maj:t täcktes till samma eller nästa riksdag göra framställning i ämnet.

Enär så väl af denna riksdagens skrifvelse som af förhandlingarna inom kamrarna uppenbart framginge, att riksdagen med orden »annan lämplig och närbelägen, staten tillhörig plats» afsett Helgeandsholmen, fästade öfverståthållareembetet i underdånigt memorial den 26 Juni 1875 Eders Kongl. Maj:ts nådiga uppmärksamhet på det tillfälle, som sålunda möjligen blifvit beredt att vinna en lösning af den för hufvudstadens försköning viktiga frågan om Helgeandsholmens ordnande, hvarför embetet anhöll, det Eders Kongl. Maj:t täcktes, i sammanhang med den af riksdagen väckta frågan om riksbankens förläggande å Helgeandsholmen, taga i nådigt öfvervägande, huruvida och under hvilka vilkor den för riksbankens byggnad obehöfliga del af samma holme kunde till Stockholms stad upplätas för att på lämpligaste sätt ordnas.

Öfver dessa riksdagens och öfverståthållareembetets framställningar hördes öfverintendentembetet, som förklarade, att embetet icke funnit någon staten tillhörig plats i hufvudstaden i afseende å läge, utrymme och trygghet mot eldfara erbjuda sådana fördelar som Helgeandsholmen.

Jemväl från riksmarskalksambetet inforrades yttrande, och förklarade äfven detta embete sig anse det synnerligen önskvärdt, att Helgeandsholmen kunde på lämpligt och densammas läge värdigt sätt ordnas; dock måste för verkställighet deraf i fråga komma, att antingen helt och hållet eller delvis borttaga eller flytta de å holmen befintliga byggnader, så väl de staten tillhöriga, kongl. hofstallet jemte öfverhofstallmästarebostället samt det s. k. Oldenburgska huset, som ofvan nämnda, framlidna Hennes Maj:t Enkedrottningen Josefina i lifstiden tillhöriga fyra hus. Borttagande af de staten tillhöriga och för Eders Kongl. Maj:ts hofhållning upplåtna byggnaderna ansåg riksmarskalksambetet icke kunna komma i fråga förr, än andra dylika blifvit i deras ställe å anvisad lämplig plats uppförda och inredda, i följd hvaraf Helgeandsholmen icke kunde för de af riksdagen eller öfverståthållareembetet afsedda

ändamål upplåtas och användas, innan lämplig och passande tomt blefve anvisad och upplåten för uppförande derå af nytt hofstall jemte öfriga till detsamma hörande erforderliga byggnader och nödiga medel dertill jemväl blifvit af riksdagen beviljade, samt i sådant fall nyss omförmälda byggnader blifvit å den nya platsen uppförda och hofstallet med tillbehör dit flyttadt.

I anledning af hvad sålunda förekommit och då alltså närmast föreläge, att så väl utröna kostnaderna för uppförande af ett nytt hofstall och sättet för samma kostnaders bestridande som ock att tillse, hvarest lämplig plats för ett sådant kunde vara att finna, samt under förutsättning, att så väl fullmäktige i riksbanken som Stockholms stadsfullmäktige skulle vara benägna att i sin mån bidraga till utredningen af en fråga, hvilken å riksbankens vägnar riksdagen och å Stockholms kommuns vägnar öfverståthållareembetet sammanstämmande förklarar vara för dem bägge af största intresse, har Eders Kongl. Maj:t vid ärendets föredragning förklarar sig anse en förberedande öfverläggning mellan ombud för de i frågan intresserade vara mest egnad att bereda densamma en för alla tillfredsställande lösning. På grund af Eders Kongl. Maj:ts af sådan anledning gifna nådiga befallning, har herr statsrådet och chefen för kongl. finansdepartementet i skrifvelse den 10 December 1875 anmodat öfverståthållareembetet att så väl hos fullmäktige i riksbanken som hos Stockholms stadsfullmäktige göra framställning om utseende af ombud, att under ledning af undertecknad, öfverståthållare, tillsammans med undertecknade d'Orchimont och Scholander, hvilka dertill mottagit nådigt uppdrag, öfverlägga om de vilkor, hvarunder riksbanken och Stockholms kommun skulle kunna antagas möjligen vara hugade att för erhållande af dispositionsrätt öfver Helgeandsholmen, bägge tillsammans eller endera, bereda tillgång till hvad som kan finnas nödigt för uppförande af ett nytt hofstall jemte öfriga till detsamma hörande erforderliga byggnader å plats, som dertill befunnes lämplig och utan särskild kostnad för statsverket kan erhållas; och skulle det utlåtande och förslag, hvartill denna öfverläggning kunde föranleda, insändas till Eders Kongl. Maj:t.

Fullmäktige i riksbanken och stadsfullmäktige hafva, efter det öfverståthållareembetet till dem, hvar för sig, gjort den sålunda anbefalda framställningen, utsett till sina ombud, de förre undertecknad Dufwa och stadsfullmäktige undertecknad Rossander.

Vid fullgörande af förevarande uppdrag har vår första omsorg varit att uppsöka lämplig plats, dit hofstallet kunde flyttas. Vi hafva dervid funnit tre särskilda platser böra blifva föremål för närmare undersökning, nämligen:

1:o) de till Stockholms stads och läns kurhus upplåtna tomterna n:is 5, 6 samt

vidliggande, enskild person tillhöriga tomter n:is 3 och 4 i kvarteret Bryggaren å Kungsholmen med adress n:is 9, 11 och 13 vid Handtverkaregatan;

2:o) Artilleriplanen med afdrag af hvad som skulle användas till gatuutvidgning, men med tillägg af den vidliggande del af Kaptensgatan och ett stycke af det nedanför liggande kvarteret Bodarna, hvilket nu mera utlagts till öppen plats, utom den å ofri eller stadens mark belägna, af kronan disponerade tomten n:o 5; samt

3:o) de båda emellan Kaptensgatan, Riddaregatan och Ladugårdslands strandgata liggande kvarteren Krabaten och Edelman mindre, af hvilka hela det förra och den vester ut belägna tomten af det senare, för närvarande och intill dess den å annat ställe af Ladugårdslandet pågående nybyggnad för veterinärinstitutet blir för sitt ändamål tillgänglig, begagnas af detta institut och återstoden af det senare kvarteret tillhör Rydbergska stiftelsen till danande af skicklige sjömän.

Enligt uppdrag af oss har e. o. arkitekten i kongl. öfverintendentsembetet Oskar Erikson, på sätt bilagda ritningar med tillhörande promemorior utvisa, uppgjort särskilda förslag med kostnadsberäkningar till nytt hofstalls uppförande å dessa tre platser, dervid de särskilda lokalerna gjorts så rymliga, som afseendet å deras ändamålsenlighet fordrat och byggnadsplatserna medgifvit, utan hänsyn dertill, att motsvarande lokaler i det nuvarande hofstallet icke erbjuda samma utrymme.

De uppgjorda kostnadsberäkningarna sluta för:

Kurhustomten och vidliggande tomter å	1,601,000	kronor,
Artilleriplanen och nedanför liggande mark å	1,275,000	„ och
Veterinärinstitutets och Rydbergska stiftelsens tomter å 1,500,000	„	.

Först nämnda plats lemnar visserligen tillräckligt utrymme och erbjuder äfven en och annan fördel för ett hofstall, men efter inhemtande af det uppgjorda kostnadsförslaget hafva vi funnit oss böra öfvergifva tanken på att föreslå denna plats, hvilken icke allenast skulle medföra betydligt större byggnadskostnader än de båda öfriga, utan ock fordra större uppoffring för dess förvärfvande, då de båda, enskild person tillhöriga tomterna, som skulle inköpas, äro bevillningstaxerade tillsammans till 130,000 kronor och antagligen skulle kosta betydligt mera i inköp, samt det svårigen kan antagas, att Stockholms län skall utan godtgörelse afstå från den besittningsrätt till kurhustomten, som tillkommer länets kurhus i förening med stadens.

Återstår då att välja emellan de båda öfriga tomterna. Vid detta val hafva vi stadnat i olika meningar, i det att flertalet hyllar den åsigt, att veterinärinstitutets och Rydbergska stiftelsens tomter böra för ändamålet användas, och de öfrige fästat sig vid Artilleriplanen.

De bland oss, som hylla den förra meningen, undertecknade Dufwa, Rossander och Scholander, anse det nämligen icke böra under några omständigheter komma i fråga att bebygga Artilleriplanen och den nedanför liggande, till största delen redan afröjda platsen, enär denna sammanhängande plats genom sitt stora yttnehåll och sitt läge invid hamn, dit en jernvägsförbindelse säkerligen inom kort tid kommer att

beredas, ojemförligt mer än någon annan plats i trakten väl egnar sig att användas för den allmänna rörelsens behof i en stadsdel, som i sig innesluter en sjettedel af hufvudstadens hela befolkning. Med hänsyn till detta vigtiga ändamål hafva vi trott, att afseende icke bör fästas vid den skilnad i kostnaden, som skulle uppstå genom att uppföra hofstallet å de något längre österut belägna tomterna. Åt den omständighet, att genom valet af dessa senare tomter afståndet från kongl. slottet till hofstallet skulle något förlängas, lärer ej heller kunna tillmätas någon afgörande betydelse, då detta afstånd icke ökas med mera än 800 fot, eller från 4,800 till 5,600 fot, och, ehvad den ena eller andra af dessa platser väljes, i allt fall ett vaktstall måste inrättas i kongl. slottets omedelbara närhet, samt den bro, som inom en icke alltför aflägsen framtid torde komma att byggas öfver Norrström öster om Norrbro, skulle förminska afståndet betydligt, så att det sedermera blir 4 till 500 fot kortare än nuvarande afståndet emellan kongl. slottet och Artilleriplanen.

Undertecknade af Ugglas och d'Orchimont åter kunna icke förorda annan plats än Artilleriplanen med vidliggande del af den nedanför belägna platsen och grunda denna vår åsigt dels på den betydliga skilnaden i kostnaderna, 225,000 kronor utom inköpssumman för Rydbergiska stiftelsens tomt, och dels på förlängningen i afstånd, samt anse, att icke någon synnerligen stor vikt bör fästas vid den af flertalet åberopade betydelse, Artilleriplanens och vidliggande plats reserverande för allmänna rörelsen skulle hafva, då i Artilleriplanens omedelbara närhet finnas flere väl belägna öppna platser samt Stöckholms stadsfullmäktige redan en gång, i hvad på dem ankommit, sökt befordra hofstallets flyttning till Artilleriplanen, i det att, då, med anledning af förenämnda förslag om Helgeandsholmens bebyggande med riksdagshus, m. m., stadsfullmäktiges yttrande infordrades om vilkoren, hvarunder staden vore villig att till kronan för hofstalls inrättande öfverlåta sin rätt till tomterna nis 5—8 i kvarteret Bodarna, fullmäktige den 4 Oktober 1873 förklarade, att, om icke annan lämpligare plats skulle kunna för hofstallet beredas, staden var villig att, för ändamålet, af tomterna i kvarteret Bodarna och derinvid liggande del af Kaptensgatan, till kronan mot skälig ersättning afstå en angifven del; dock med vilkor bland annat, att Fyrverkare-, Riddare- och Löjtnantsgatorna genom utläggning från kronans mark utvidgas till 60 fots bredd. Nu är det visserligen sant, att, då det sedermera sattes i fråga att erhålla ytterligare mark af kvarteret Bodarna, så att hofstallet skulle erhålla så stor byggnadsplats, som det nu uppgjorda förslaget förutsätter, denna tillökning icke af stadsfullmäktige medgafs, men då i betraktande tages, att både drätselnämnden och stadsfullmäktiges beredningsutskott tillstyrkte denna ytterligare upplåtelse, samt att afslaget uttryckligen förklarades afse då varande förhållanden, under hvilka det ännu var osäkert, huru snart och på hvilket sätt frågan om Helgeandsholmens ordnande komme att lösas, lärer man sväriligen deraf kunna draga den slutsats, att, då samma förslag framställes under snar utsigt att få Helgeandsholmen på ett tillfredsställande sätt ordnad, stadsfullmäktige skulle vägra att för kommunen göra denna ytterligare uppöfning, hvilken, jemförd med de kost-

nader, som kommunen i öfrigt måste underkasta sig för att bringa frågan till ett lyckligt slut, är försvinnande liten.

På nu andragna skäl hafva majoriteten och minoriteten bland oss, hvar för sig, funnit sig böra förorda den ena och den andra af förenämnda byggnadsplatser å Ladugårdslandet; dock hafva vi enhälligt beslutat, att till Eders Kongl. Maj:ts ompröfvande framlägga de projektritningar till stallet å nyssnämnda två platser med tillhörande kostnadsförslag, som, enligt hvad förut angifvits, uppgjorts på vår anmodan, på det att Eders Kongl. Maj:t måtte komma i tillfälle att göra sitt val; och få vi i sådant hänseende närmare redogöra för dessa förslag, jemförda med det nu varande hofstallet.

Byggnadsplatserna i kvarteren Krabaten och Edelmannen mindre hafva följande ytinnehåll:

Eders Kongl. Maj:ts och kronans tomt n:o 1 i kvarteret Krabaten innehåller:	
å fri och egen grund	82,920 kvadratfot,
å ofri eller stadens grund	1,630 »
	= 84,550 kvadratfot.
Eders Kongl. Maj:ts och kronans å fri och egen grund belägna tomt n:is 1 och 3 i kvarteret Edelman mindre	50,384 »
	= 134,934 kvadratfot.
Rydbergska stiftelsens å fri och egen grund belägna tomt n:o 2 i kvarteret Edelman mindre innehåller	43,575 »
	tillsammans 178,509 kvadratfot.

Byggnadsplatsen å och invid Artilleriplanen, hvilken skulle begränsas i norr af Riddaregatan, utvidgad söderut till 60 fots bredd, i vester af Fyrverkaregatan, utvidgad österut till 60 fots bredd, samt af denna utvidgade gatas förlängning, i söder af en på 205 fots afstånd från Ladugårdslands Strandgatas strandlinie parallel med denna dragen rät linie samt i öster af Löjtnantsgatan, utvidgad vesterut till 60 fots bredd, samt af denna utvidgade gatas förlängning, innehåller:

Eders Kongl. Maj:t och kronan tillhörig mark:	
Artilleriplanen, med afräkning af de till förenämnda tre gators utvidgning afsedda jordremorna,	115,135 kvadratfot
En del af den å ofri eller stadens grund belägna tomten N:o 6 i kvarteret Bodarna	8,475 »
Stockholms stad tillhöriga delar af Kaptensgatan, Nybrohamnen och numera afröjda delar af kvarteret Bodarna	66,530 »
	= 190,140 kvadratfot.

Om man härmed jemför de nuvarande stalltomterna, så befinnas de innehålla:

Det egentliga stallet, eller tomten n:o 1 i kvarteret Norrström, 89,440 kvadratfot.
De för hofstallet disponerade tomterna n:is 1 och 2 i kvarteret

Gamla Norrebro	54,620	»
	= 144,060 kvadratfot.	

Härförutom disponerar hofstallet åtskilliga lägenheter i ofvan omnämnda, framlidna Hennes Maj:t Enkedrottning Josefinas sterbhus tillhöriga egendomar n:is 3—6 i kvarteret Norrebro med adressnummerne 5, 7, 9 och 11 vid Gamla Norrebro.

En jämförelse emellan det inre yttnehållet å de viktigaste lokalerna enligt de föreliggande byggnadsförslagen och i nu varande stallet angifver följande kvadratfot i runda tal:

	Nuvarande stallet.	Förslaget å och invid Artilleriplanen.	Förslaget å kvarteren Krabaten och Edelman.
Åkstall	} 10,210: —	10,880: —	10,800: —
Ridstall		5,200: —	5,200: —
Sjukstall	2,020: —	2,640: —	2,800: —
Ridhus	4,700: —	8,960: —	7,800: —
Vagnshus	13,050: —	22,200: —	23,920: —

Boningslägenheterna inom nuvarande stalltomterna utgöra 68 rum och 14 kök och inom framlidna Hennes Maj:t Enkedrottningens sterbhus egendomar för stallets räkning disponerade 29 rum och 19 kök, eller tillsammans 97 rum och 33 kök. Inom det föreslagna stallet vid Artilleriplanen skulle boställslägenheterna uppgå till 90 rum och 32 kök samt enligt det andra förslaget 131 rum och 40 kök, samtliga belägna inom kvarteret Edelman mindre.

Kostnadsberäkningen för byggnaderna å Artilleriplanen slutar å 1,275,000 kronor, hvilket belopp hade kunnat minskas med 202,400 kronor, derest byggnaderna derstädes icke hade gjorts större än motsvarande, af hofstallet nu disponerade byggnader å Helgeandsholmen. Det andra förslagets beräknade kostnader uppgå till 1,500,000 kronor, hvaraf 212,000 kronor uppkommit genom att föreslå större lokaler än de af nu varande stallet disponerade å Helgeandsholmen.

För att Helgeandsholmen skall kunna ordnas på ett ändamålsenligt sätt, är det emellertid icke tillräckligt, att hofstallet bortflyttas och dess samt de, framlidna Hennes Maj:t Enkedrottning Josefinas sterbhus tillhöriga tomter afrödjas. Dertill fordras ytterligare, att basarbyggnaden borttages från sin nuvarande plats. Med anledning häraf är det nödigt att undersöka, hvarpå rättigheten att hafva denna byggnad der stående grundar sig. En sådan undersökning gifver följande vid handen:

I underdånig skrifvelse den 2 Oktober 1837 anmälte dåvarande öfverståhållaren ett uppgjort förslag, att, enligt bifogade ritningar, på östra och södra sidorna omgifva hofstallets tomt med en butikbyggnad, innefattande 48 handelsbodas, jemte ett alternativt förslag, enligt hvilket byggnaden för det då varande skulle inskränkas

till endast östra fasaden och bodarnas antal till 27, då kostnaden beräknades till 91,598 riksdaler. Detta senare alternativ förklarade öfverståhållaren sig anse vara det mest lönande och lättast utförbara, enär hofstallets tomt alldeles icke behöfde för detsamma anlitas; dock hemställdes, att, om detta alternativ i nåder bifölles, byggnaden skulle förkortas med 14 alnar och bodarnes antal inskränkas till 25, hvarigenom kostnaden skulle nedsättas till 84,000 riksdaler samt den fördel vunnes, att i öfverensstämmelse med den Tessinska generalplanen en gata af omkring 12 alnars bredd kunde å båda sidor om denna byggnad anläggas. På samma gång upplyste öfverståhållaren angående eganderätten till den tomt, hvarå byggnaden skulle uppföras, att den då disponerades af komiterade för Stockholms börs-, bro- och hamnbyggnader, att desse förmält, att, efter hvad de kunde erinra sig, hofstallet år 1804 eller 1805 borttrifvit sina på berörda plats stående vagnshus och flyttat dem till den derinvid varande muren, hvarefter komiterade stenlagt och alltid sedermera underhållit den sålunda afröjda platsen, samt att komiterade, enär de icke i sin värjo egde några handlingar, som utvisade, af hvilken anledning och i hvilken afsigt inflyttningen af hofstallet verkstälts, de för vinnande af en bättre visshet, hvilken eganderätten af i fråga varande plats rätteligen tillkomme, till Eders Kongl. Maj:t öfverlemnade pröfningen häraf under anhållan tillika, att, så vida Eders Kongl. Maj:t skulle finna platsen vara en kronans tillhörighet, komiterade måtte varda från vidare underhållande af den samma befriade, hvaremot, derest Eders Kongl. Maj:t skulle tillerkänna staden eganderätten till platsen, komiterade förbehölle sig att få afgifva yttrande öfver byggnadens föreslagna uppförande derstädes. För den händelse Eders Kongl. Maj:t skulle bifalla, att byggnadsföretaget, hvilket öfverståhållaren förmodade skola vinna framgång, om det ställdes på aktier ej öfverstigande 4,000 riksdaler banco stycket, finge på sådant sätt utföras, föreslog öfverståhållaren för platsens upplåtande till ändamålet åtskilliga hufvudvilkor, bland hvilka följande voro af bestående natur:

att platsen upplättes till bebyggande efter af Eders Kongl. Maj:t fastställd ritning mot lindriga tomtören, och att tomtens sålunda förblifver ofri;

att byggnaden allt framgent skulle underhållas i fullgodt skick; kunnande bo-laget genom politi-, embets- och byggnadskollegium tillhållas att sitt åliggande härutinnan fullgöra;

att bodarna icke finge uthyras till handels bedrivande med gröfre födoämnen eller sådana varor, som förorsaka mindre snygghet eller medföra elak lukt;

att, om framdeles i vederbörlig ordning beslut skulle fattas att förändra Helgeandsholmen till en öppen plats genom alla derå då befintliga byggnaders borttagande, Eders Kongl. Maj:t och kronan eller Stockholms stad förbehölles rättighet att få inlösa den i fråga varande byggnaden mot godtgörande af byggnads- och anläggningskostnaderna; börande byggnadsräkningarna, verifierade samt behörigen granskade och godkända, hos offentlig myndighet deponeras för att tjena till rättelse vid

en sådan möjligen skeende liquid, som skulle verkställas i svenskt silfverspecie efter 1664 års myntfot;

att, om till följd af nådigt beslut byggnaden åt någon sida komme att utsträckas, bolaget borde förbinda sig att icke uppställa något hinder emot en sådan sammanbyggnad äfvensom att medgifva ett fritt öppet samband emellan den nya byggnaden och den äldres portik; dock att bolaget borde sjelf ega företrädesrätt att få verkställa en sådan tillbyggnad, emot det bolaget underkastade sig enahanda vilkor, som af andra kunde erbjudas; samt

att platsen icke finge användas för något annat föremål än det, hvartill upplåtelsen skett, i följd hvaraf, och om byggnaden eller någon del deraf skulle afbrinna, det som afbrunnit borde åter uppföras inom tre år, hemfallande i motsatt fall den afbrända tomtdelen till jordegaren.

Vid sakens pröfning den 17 Oktober 1837 afgjorde Eders Kongl. Maj:t till en början eganderettsfrågan, dervid, enär, oaktadt platsen då disponerades af komiterade för stadens börs-, bro- och hamnbyggnader, bemålde komiterade sjelfve medgifvit, det de icke egde några handlingar, hvarpå stadens eganderätt till tomten kunde grundas, hvadan de ej heller yrkat, att densamma borde anses såsom stadens tillhörighet, utan till Eders Kongl. Maj:t öfverlemnade pröfningen deraf, Eders Kongl. Maj:t förklarade tomtplatsen vara en kronans tillhörighet. Vidkommande sedan hufvudsaken, tillät Eders Kongl. Maj:t i nåder, att en butikbyggnad skulle få uppföras i enlighet med de insända ritningarna, dock med inskränkning för det då varande till endast östra fasaden, hvilken jemväl borde på föreslaget sätt förkortas med 14 alnar, så att bodarnas antal blefve 25; hvarjemte Eders Kongl. Maj:t, som gillade de för platsens upplåtande af öfverståthållaren föreslagna hufvudvilkor, tillät, att byggnadsföretaget finge ställas på aktier, i följd hvaraf öfverståthållaren egde vidtaga de åtgärder, som fordrades för en sådan aktieteckning, hvars reglor jemte kontraktsvilkoren öfverståthållaren sedermera skulle uppgöra och öfverlemba till Eders Kongl. Maj:ts nådiga pröfning.

Det i öfverensstämmelse med detta nådiga bref för uppförande af en butikbyggnad på Helgeandsholmen bildade bolagets direktion öfverlemnade derefter till Eders Kongl. Maj:t för fastställelse de för bolaget uppgjorda reglor och föreslog på samma gång beloppet af de tomtören, bolaget skulle erlægga. Med anledning häraf förklarade Eders Kongl. Maj:t i bref till öfverståthållaren den 30 December 1837, att Eders Kongl. Maj:t, som, enär byggnaden vore ett företag af enskild beskaffenhet, tilläte, att delegarne i bolaget, under iakttagande af de stadgade vilkoren om bolagsreglorna, finge sjelfva öfverenskomma om ett i kongl. brefvet den 17 Oktober 1837 omförmäldt vite för underlåtenhet i afseende å byggnadens fullbordande inom viss tid, att för underlåtenhet i sådant hänseende utöfver denna tid ett vite till angifvet belopp skulle på uppgifvet sätt utgå, hvarjemte den årliga tomtörefgiften till kronan för den till bolaget upplåtna platsen fastställdes till 66 riksdaler 32 skillingar.

De verifierade och granskade räkenskaperna öfver kostnaderna för basarbyggnaden hafva blifvit öfverlemnade i förvar hos öfverståthållareembetets kansli. Dessa kostnader hafva enligt 1872 års sammansatta stats- och bankoutskott meddelad uppgift uppgått till 101,521 kronor 95 öre.

Af förestående redogörelse framgår, att basarbolagets skyldighet att mot erhållande af sist nämnda belopp afstå från basarbyggnaden och dispositionsrätten till marken är beroende derpå, att beslut fattas att förändra Helgeandsholmen till en öppen plats genom alla derå vid byggnadsplatsens upplåtande till bolaget befintliga byggnaders borttagande, hvadan, i händelse förslaget att i sammanhang med holmens ordnande derå uppföra en byggnad för riksbanken skall bringas till verkställighet, bolaget icke kan tillförbindas att mot sin vilja afträda basaren och dispositionsrätten till byggnadsplatsen utan att erhålla full godtgörelse för deraf orsakad förlust. Under sådana omständigheter lär det vara med ömsesidig fördel förenligt, att öfverenskommelse träffas med basarbolaget derom, att jemte bankbyggnaden en ny basar å annat lämpligt ställe af holmen uppföres, och att bolagets rättigheter öfverflyttas på denna nya basar. I det förslag, som på vårt föranstaltande uppgjorts till Helgeandsholmens ordnande i förening med en bankbyggnads uppförande å holmen, är ock en sådan anordning vidtagen.

Nyss nämnda, här bifogade, af Stockholms stads byggnadschef, kaptenen C. J. Knös uppgjorda förslag anvisar åt riksbankens tilltänkta nya byggnad den enda plats, de fleste bland oss anse kunna sättas i fråga, eller den del af holmen, som ligger närmast öster om Drottninggatans utdragna östra gränslinie. Byggnadstomten skulle sträcka sig österut 120 fot inåt holmen, så att, äfven om den bebyggdes till hela denna bredd, byggnaden icke skulle annat än på ett mindre stycke närmast bron till Mynttorget sträcka sig in på Gamla Norrbro och icke ens der skjuta så långt fram som till östra gatulinien vid nu varande stallet, och skulle på sådant sätt vester om Norrbro beredas en omkring 330 fot bred öppen plats, som naturligtvis skulle anordnas till promenadplats med planteringar. Byggnadstomtens norra gräns ligger 40 fot innanför den nya strandlinie, som uppkommer genom att afskära holmens norra sida, så att denna strand blir parallel med Strömgatans kajlinie. Äfven på södra sidan är föreslaget att afskära stranden för att gifva strömmen en mera ändamålsenlig riktning och ett snabbare lopp samt att lemna en 40 fot bred gata emellan strandlinien och byggnadstomten. Från Drottninggatan skulle en gångbro af samma bredd som denna gata byggas öfver strömmen till holmen och der fortsättas af en lika bred gata, från hvars södra ändpunkt en ny bro likaledes af samma bredd som gatan skulle öfver den der utvidgade södra strömgrenen föra öfver till Mynttorget, hvars strand å ömse sidor om brofästet skulle regleras och förses med ny kajmur. På vestra sidan af oförmälda gata öfver holmen kunde den nya basarbyggnaden lämpligen uppföras. Det faller af sig sjelfft, att nya kajer skulle anbringas rundt kring holmen vester om Norrbro. Den del af holmen, som komme vester om den

nya basaren, skulle ligga lägre än den mellersta delen, hvarför dit ledande trappor skulle anbringas vid fästena för de båda nya broarna.

Bifogade, till förenämnda förslag hörande skriftliga kostnadsberäkning angifver följande approximativa belopp för dess genomförande:

Strändernas reglering:

Jordarbeten och muddringar	115,000: —	
Beklädnads- och kajmurar å holmen	415,000: —	
Beklädnadsmur vid kanslihuset	80,000: —	610,000: —
Gångbroar af jern:		
från Drottninggatan	160,000: —	
från Mynttorget	100,000: —	260,000; --
Ny basar med stödjemur mot gatan samt trappor		250,000: —
Gatornas planering och stensättning		60,000: —
Planering och röjning af platsen mellan gatorna		120,000: —
	tillsammans kronor	1,300,000: —

Med stöd af den sålunda vunna utredningen och i enlighet med det vilkor, som uppstälts för erhållande af dispositionsrätt öfver Helgeandsholmen, att nemligen tillgång skall beredas till nödiga medel för uppförande af nytt hofstall å annan plats, som erhålles utan särskild kostnad för statsverket, hafva vi funnit, att, derest plats för en riksbanksbyggnad skall beredas å holmen, fordras för vinnande af denna dispositionsrätt, allt efter som det nya hofstallet med tillhörande byggnader uppföres på den ena eller andra af de båda ifrågasatta tomtplatserna, att tillgång beredes till följande belopp:

	Hofstall å Artfil- teriplanen:	Hofstall å Vete- rinärinstitutets m. fl. tomter:
Kostnadsberäkningarna för uppförande af hofstall med tillhörande byggnader sluta, enligt hvad ofvan anförts, å	1,275,000: —	1,500,000: --
Då emellertid till följd af byggnadsplatsernas beskaffenhet dit hörande lokaler gjorts större än motsvarande lokaler för nuvarande stallet samt vilkoret, att tillgång skall beredas till hvad som kan finnas nödligt för uppförande af ett nytt hofstall jemte öfriga till detsamma hörande erforderliga byggnader, icke lär kunna uppfattas annorlunda, än att tillgång skall beredas till uppförande af ett nytt hofstall och tillhörande byggnader med lika stora lokaler som de,		
	transport 1,275,000: —	1,500,000: --

	transport	1,275,000: —	1,500,000: —
öfver hvilka nuvarande hofstallet förfogar, bör från ofvanstående belopp afdragas hvad som belöper sig å lokalernas tillökning, eller		202,400: —	212,000: —,
då återstoden blir		1,072,600: —	1,288,000: —
Härtill komma kostnaderna för ett vaktstall i kongl. slottets omedelbara närhet, hvilka kostnader, om stallen afses för 20 hästar, skulle enligt arkitekten Erikssons beräkning uppgå till 80,000 kronor. Då emellertid enligt samme mans uppgift värdet af materialerna i de hofstallet tillhöriga byggnader å Helgeandsholmen kan uppskattas till 50,000 kronor, utföres här endast skilnaden med		30,000: —	30,000: —
Således skulle till Eders Kongl. Maj:t och Kronan för Helgeandsholmen utgifvas		1,102,600: —	1,318,000: —
I afseende å tomplatsen för ett nytt hofstall har icke föreskrifvits något annat vilkor, än att den skall vara lämplig och kunna utan särskild kostnad för statsverket erhållas. Vid sådant förhållande har icke något belopp behöft här uppföras för de delar af de ifrågasatta byggnadsplatserna, som redan tillhöra kronan. För ett hofstall å Artilleriplanen behöfver icke heller något annat belopp upptagas, då Stockholms stad eger återstoden af den behöfliga byggnadsplatsen. Deremot tillkommer för beredande af plats åt hofstallet, enligt det senare af förestående alternativ, köpeskillingen för Rydbergska stiftelsens tomt N:o 2 kvarteret Edelman mindre. Huru stor denna köpeskillning kommer att blifva, kan icke på förhand bestämmas, hvarför, oaktadt det icke är antagligt, att tomten kan förvärfvas för det belopp, hvartill den är taxerad, i synnerhet som en del af tomten är uthyrd för tiden till den 1 Mars 1882, och dispositionsrätt dessförinnan till denna del icke läser kunna vinnas utan särskild ersättning, detta taxeringsvärde måste här läggas till grund för beräkningen och derfor utföres med			30,000: —
För att, under förutsättning af bankbyggnad, komma i besittning af den plats, hvarå basaren är uppförd,			
	transport	1,102,600: —	1,348,000: —

	transport	1,102,600: —	1,348,000: —
fordras, enligt hvad ofvan visats, att denna flyttas, hvarför beräknats		250,000: —	250,000: —
Kostnaderna för platsens erhållande kunna följaktligen beräknas till		1,352,600: —	1,598,000: —
Läggas härtill ofvan angifna belopp för platsens pla- nering, kaj- och brobyggnader, m. m.		1,050,000: —	1,050,000: —,
så erhållas för de båda särskilda alternativen slut- beloppen	kronor	2,402,600: —	2,648,000: —

Derest nu, på sätt Eders Kongl. Maj:t i fråga satt, riksbanken och Stockholms kommun skulle gemensamt vinna dispositionsrätt till holmen, kan vid fråga om fördelning dem emellan af kostnaderna för denna rätts förvärfvande såsom otvifvelaktigt antagas, att Stockholms kommun ensam bör vidkännas ofvan omförmälda kostnader för platsens planering, kaj- och brobyggnader m. m. Hvad åter beträffar fördelningen af öfriga kostnader emellan riksbanken och kommunen har ett flertal bland oss, nemligen undertecknade Dufwa, d'Orchimont och Scholander, icke ansett sig kunna sätta i fråga annan grund för en sådan fördelning, än att riksbanken betalar så stor del af dessa kostnader, som angifves af förhållandet emellan yttnehållet af den tomtplats, som åt banken upplåtes, och yttnehållet af Eders Kongl. Maj:ts och kronans mark å holmen. Enligt en sådan beräkning skulle riksbanken erlægga i jemna hundratal, derest hofstallet blefve uppfördt å den förra af omförmälda tomter, 251,200 kronor, och, om det senare alternativet valdes, 296,800 kronor. Deremot anse undertecknade af Ugglas och Rossander, att kommunen och riksbanken böra till hälften hvaradera vidkännas kostnaderna för anskaffande af ett med det nuvarande jemngodt hofstall och för basarens flyttning, dessa sistnämnda kostnader dock minskade med den lösen, 101,500 kronor, som basarbolaget är berättigadt erhålla, om Helgeandsholmen fullständigt afröjes. Enligt denna grund skulle riksbanken för tomtplatsen å Helgeandsholmen betala i rundt tal 625,550 kronor, om stallet flyttas till Artilleriplanen, och 733,250 kronor, om flyttningen sker till veterinärinstitutets tomter.

Vid den utgång frågan om storleken af riksbankens bidrag sålunda genom omröstning erhållit inom komitén, ause undertecknade af Ugglas, d'Orchimont, Rossander och Scholander, att förslaget, att riksbanken och Stockholms kommun skulle gemensamt förvärfva dispositionsrätten till Helgeandsholmen, bör förfalla, och att kommunen, enligt hvad Eders Kongl. Maj:t ock alternativt satt i fråga, ensam bör åtaga sig uppfyllandet af det för en sådan dispositionsrätt föreskrifna vilkor, eller anskaffande af medel till ett nytt hofstall å annan plats, och dymedelst ensam komma i besittning af holmen för att, på sätt från början varit afsedt, ordna den till en sådan allmän plats som dess framstående läge kräfver. Det visar sig nemligen, att med tillämpning af förenämnda grund för kostnadernas fördelning, hvilken grund, som sagdt, är den enda, som flertalet bland oss anser sig kunna sätta i fråga, kom-

munen, i händelse den skulle gemensamt med riksbanken erhålla marken, får därför utgifva större ersättning, och det oaktadt den viktiga frågan om holmens ordnande på ett värdigt sätt erhålla en mindre tillfredsställande lösning, än om kommunen får ensam taga saken om hand. Så nedsattes i senare fallet det belopp, som fordras för basarens bortskaffande, med i det närmaste 150,000 kronor, enär, enligt hvad förut visats, basarbolaget är skyldigt att med något öfver 101,500 kronor taga lösen för byggnaden, derest beslut fattas att förändra holmen till en öppen plats genom alla derå vid bolagets tillkomst befintliga byggnaders borttagande, under det att kostnaderna för den nuvarande basarens bortskaffande icke kunna sättas lägre än till 250,000 kronor, om en ny byggnad för riksbanken skall uppföras å holmen. Vidare skulle, om någon bankbyggnad icke kommer i fråga derstädes, den med hänsyn till en sådan byggnad och den deraf beroende basaren föreslagna ombyggnaden af bron till Mynttorget samt den i sammanhang dermed föreslagna ombyggnaden af beklädnadsmuren vid Mynttorget icke heller behöfva belasta kostnadsförslaget, allenast Helgeandsholmens strand invid den södra strömgrenen på en kortare sträcka afskäres något mindre, än byggnadschefen under förutsättning af en sådan ny bro tänkt sig. Härigenom nedsattes kostnaderna med 180,000 kronor, från hvilken besparing dock ett mindre belopp möjligen behöfde afräknas, derest bron skulle vid norra landfästet finnas böra något förlängas i sammanhang med dervarande strands ordnande. Med uppgifvande af tanken å en byggnad för riksbanken och en ny basarbyggnad på Helgeandsholmen förfaller äfven frågan om omedelbart utförande af en bro från Drottninggatan till denna holme, så att dermed kunde anstå till dess kommunen framdeles kan finna en sådan bro vara af en tilltagande rörelse påkallad. På sådant sätt vinnes åtminstone för den närmaste tiden en besparing af ytterligare 160,000 kronor.

Af det nu anförda framgår, att Helgeandsholmens ordnande uteslutande för kommunens räkning skulle medföra besparingar dels för alltid, dels tills vidare af tillhopa 4 till 500,000 kronor, hvilket belopp betydligt öfverstiger det bidrag riksbanken ansetts böra lemna, derest frågan om ett sådant ordnande ställes i samband med frågan om ett bankhus å holmen. Men dermed har ock all grund för ett sådant samband försvunnit, ty orsaken, hvarför dessa båda frågor sammanförts, har tydligen varit föreställningen, att Helgeandsholmens ordnande på ett med dess vackra läge öfverensstämmande sätt skulle kunna under sådana omständigheter lättare åstadkommas, såsom medförande mindre kostnader för kommunen, dervid man ansett sig böra något eftergifva skönhetens fordringar för att befordra en hastigare lösning af denna fråga som länge stått på dagordningen. Att förr än den tanken uppstod, att å Helgeandsholmen förlägga nya riksdags- och riksbankshus, denna holmes ordnande ansågs innebära borttagande af alla derå uppförda byggnader, framgår ej mindre af de ofvan anförda ordalag i kongl. brefvet den 17 Oktober 1837, som grundar skyldighet för basarbolaget att taga lösen för sin byggnad, än ock deraf att den äldre komitén för denna frågas behandling, enligt hvad i början af detta utlåtande anförts, tillkommit för att utreda frågan om »att borttaga alla

de å stadsdelen Helgeandsholmen befintliga hus och byggnader» och därför erhöU uppdrag att uppgöra förslag till hofstallets flyttning till annan plats samt till »Helgeandsholmens planerande och försköning m. m.» samt beräkna bland annat de kostnader, hvartill holmens »fullständiga planerande» skulle uppgå, än ock slutligen deraf, att det var för detta ändamåls vinnande, som framlidne Hans Maj:t Konung Oscar I afgaf den förklaring, hvarom ofvan förmålt.

Slutligen torde vi böra erinra derom, att, sedan Eders Kongl. Maj:t i nåder lemnade oss förevarande uppdrag, frågan om Helgeandsholmens ordnande i ett hänseende kommit i en ny ställning genom HennesMaj:t Enkedrottning Josefnas dödliga frånfälle; en förändring som vi dock ansett oss endast böra här omförmåla.

Med stöd af det nu anförda och då det lär vara i sin ordning, att den slutliga planen för Helgeandsholmens ordnande underställes Eders Kongl. Maj:ts nådiga pröfning, få vi i underdånighet hemställa:

att Eders Kongl. Maj:ts och kronans tomter å Helgeandsholmen må öfverlemnas till Stockholms kommuns disposition mot skyldighet för kommunen, dels att ersätta kostnaderna för uppförande af ett nytt hofstall och tillhörande byggnader med 1,072,600 kronor, derest detta stall kommer att uppföras å Artilleriplanen och vidliggande mark inom de gränser, bifogade planritning utvisar, men med 1,288,000 kronor, derest till plats för stallet väljes kvarteren Krabaten och Edelman mindre, dels att till kronan med full eganderätt upplåta, i det förra fallet de staden tillhöriga jordstycken, som ligga inom omförmålda gränser, och i det senare fallet tomten n:o 2 i kvarteret Edelman mindre, dels att ersätta kostnaderna för ett vaktstall i kongl. slottets omedelbara närhet med 80,000 kronor, minskade med värdet af materialerna i hofstallets byggnader å Helgeandsholmen, dels slutligen att förändra Helgeandsholmen till en öppen plats, genom alla derå befintliga byggnaders borttagande, och ordna denna plats efter den plan, som kan blifva af Eders Kongl. Maj:t faststald.

Undertecknade d'Orchimont och Dufwa åberopa de särskilda meningar i några punkter, hvilka vi, hvar för sig, afgifvit.

Med djupaste vördnad, trohet och nit framhärda,
Stormåktigste Allernådigste Konung!

Eders Kongl. Maj:ts

underdånigste, tropligtigste
tjenare och undersåtar:

GUST. AF UGGLAS.

F. D'ORCHIMONT.

A. W. DUFWA.

CARL J. ROSSANDER.

F. W. SCHOLANDER.

Stockholm den 14 December 1876.

Moritz Rubenson.

Särskilda meningar.

Då det nya hofstall, som kan i fråga komma att lemnas såsom *ersättning* för det nuvarande, icke, för att motsvara detta, behöfver innehålla flere lägenheter eller större utrymmen, än som finnas i de af staten å Helgeandsholmen anvisade hofstallbyggnader, samt följaktligen de tjugunio rum och nitton kök, hvilka, belägna i andra byggnader än hofstallets, användas till bostäder för stallbetjening, icke bordt till ersättning upptagas, anser jag att, när nämnda rum och kök ingått i de uppgjorda förslagsritningarne, afdrag bordt ske af kostnaderne för samma tjugunio rum och nitton kök lika väl som för annat, hvaruti de föreslagna byggnaderna antagas blifva bättre än de nuvarande. Hade sådant afdrag skett, skulle ej mindre de beräknade kostnaderne för nya stallbyggnader, än ock andra deraf beroende belopp, blifvit nedsatte under hvad i betänkandet upptagits.

I öfrigt får jag tillkännagifva, att jag, som till följd af fullmäktiges i riksbanken uppdrag tagit del i komiténs förhandlingar, dock endast så vidt de rört åtgärder, i hvilka deltagande för riksbanken i fråga sattes, anser för egen del, att då staten icke eger flere tomter i Stockholm, än som för statens egna viktiga behof erfordras, den icke bör afhända sig så välbelägna och rymliga tomter, som egendomarne på Helgeandsholmen, helst då detta skulle ske emot ersättning endast af icke behöfliga hofstallbyggnader, uppförda mestadels på andra, staten tillhöriga tomter.

A. W. Dufwa.

Jag önskar att i slutet af betänkandet, efter det härads höfding Dufwas anförande intagits, nedanstående må inflyta:

I likhet med härads höfdingen Dufwa anser undertecknad, d'Orchimont, att staten ej bör afhända sig eganderätten till Helgeandsholmen, samt att, derest denna holme jemväl framdeles skall bebyggas med bazarer etc., och således icke vidare afseende lemnas åt högstsalig Hans Maj:ts Konung Oscar I:s dictamen till statsrådsprotokollet den 9 Febr. 1856, »att ifrågavarande stadsdel borde planeras och förskönas», Eders Kongl. Maj:ts hofstall lämpligast må qvarblifva på sin nuvarande plats, hvaremot vagnshusen och bostadslägenheterna torde böra ordnas å platsen mellan stallbyggnaden och Mälaren, hvilket, enligt ett af arkitekten Erikson uppgjort förslag skulle kunna utföras för en kostnad af omkring 900,000 kronor. Visserligen vore, näst efter Helgeandsholmen, tomterna mellan Bollhusgränden, Källargränden, Slottsbacken och Köpmangatan, med hänsyn till deras närhet intill kongl. slottet, lämpliga för nya hofstallet, men de dryga kostnaderna för inköp af dessa

tomter gör måhända detta förslag oantagligt. Jag anser mig böra på det bestämdaste motsätta mig förslagen att förlägga det nya hofstallet längre bort än å den af Stockholms stadsfullmäktige åt Eders Kongl. Maj:t erbjudna samt af öfverintendents-embetet gillade platsen mellan Ladugårdslands Strandgata samt Fyrverkare-, Artilleri- och Löjtnantsgatorna eller den s. k. nedre Artilleriplanen.

Beträffande de å kostnadsförslagen gjorda afdrag med hänsyn till det föreslagna nya hofstallets större rymlighet än det nävarandes, motsätter jag mig dem på det bestämdaste, emedan enligt min tanke det ej kan ifrågasättas, det Eders Kongl. Maj:t skulle afhända sig ett så fördelaktigt läge för sitt hofstall, som det nu har, för att på en ofördelaktigare plats få det lika inskränkt till utrymme och bostäder, som det närvarande; och bör detta så mycket mindre ifrågakomma, då Eders Kongl. Maj:ts enskilda fastigheter å Helgeandsholmen, uti hvilka äro upplättna flere för hofstallet oumbärlige bostäder åt stallbetjeningen och förrådslokaler, äro behöflige för holmens ordnande.

F. d'Orchimont.

*Approximativt kostnadsförslag öfver en del arbeten i och för
Helgeandsholmens reqlering.*

Norra stranden:			
Gräfning, muddring och rödjning	kronor	70,000: —	
Beklädnadsmur utmed Norrström	»	220,000: —	
Gångbro af jern i förlängning af Drottninggatan	»	160,000: —	450,000: —
Vestra stranden:			
Jordarbete och planeringar	»	25,000: —	
Kajmur utmed Norrström	»	75,000: —	
Bazarbyggnad, tillika med stödjemur mot gatan jemte trappor	»	250,000: —	350,000: —
Södra stranden:			
Jordarbete och muddringar	»	20,000: —	
Beklädnadsmur utmed Norrström	»	120,000: —	
dito vid kanslihuset	»	80,000: —	
Gångbro af jern	»	100,000: —	320,000: —
Planering och stensättning af gatorna	»		60,000: —
Planering och rödjning af platser mellan gatorna	»		120,000: —
			<hr/>
		summa kronor	1,300,000: —

Stockholm den 15 November 1876.

C. J. Knös.

Till komitén för Helgeandsholmens ordnande.

Härmed har jag äran inlemna till mig lemnade kartor och handlingar jemte af mig uppgjorda projekt till kongl. hofstall såväl på Artilleriplanen som på s. k. Kurhustomten med angränsande tomter. Derjemte får jag fästa uppmärksamheten vid de mera gynnsamma terrängförhållanden, som göra Artilleriplanens bebyggande ganska billiga, ty ehuru hela kvarteret lutar omkring femton fot, kan man genom den föreslagna afskaktningen erhålla lagom docering på gårdsytan och beqväm ingång till lokalerna samt derjemte behöfligt antal körportar.

På Kurhustomten, der den stora inkörporten måste vara ifrån handtverkaregatan, förefinnes en höjdskilnad på 20 ända till 26,90 fot, som måste terrasseras och fyllas upp till ungefär samma höjd som gatan; derjemte är marken så ytterst lös nedemot sjöstranden, att en särdeles omfattande pålning blir nödvändig, om man med trygghet skall kunna uppföra derstädes placerade byggnader. Mot kongl. Myntet har lemnats en 32 fot bred gata.

På båda projekterna har jag placerat byggnaderna på samma sätt, emedan det är ett nödvändigt vilkor, att ridhuset ligger omedelbart intill rid- och sjuk-stallen.

Flytande orenlighet har jag tänkt skola ledas bort medelst kloaker, som mynna ut i rinnande vatten, och den fasta spillningen skall dagligen köras bort på enkom gjorda vagnar, som hafva sin plats på de s. k. arbetsgårdarne och utstjelpas antingen på segelfartyg eller på jernvägsvagnar. Ströhalmen föres dagligen ut ur stallen och upphänges på hässjor i skjulen, der den torkas och vädras.

Kortaste körvägen från Kurhustomten och till slottet är	5,600 fot.
» » » Artilleriplanen » »	4,900 fot.
» » » Helgeandsholmen » »	2,400 fot.

På Artilleriplanen är åkstallets	invändiga mått	10,880	qv.-fot.
» ridstallets	»	5,200	»
» sjukstallets	»	2,640	»
» selkammarens	»	3,200	»
» ridhusets	»	8,960	»
» vagnshusens	»	22,200	»
» arenans	»	88,300	»

Boställen, 90 rum och 32 kök.

Vedbodarne äro under förrådsflygeln mot Löjtnantsgatan.

En del af här specificerade lokaler äro något större än hvad som i nuvarande stallbyggnader förefinnes, men för ett vackert bebyggande af kvarteret blifver nödvändigt att lägga ut sig något, och då hela kvarterets gränslinier uppfylles med de få tillökningar som blifvit gjorda, trodde jag icke skäl vara att förändra grupperingen, i synnerhet som lokalerna utan tvifvel böra vara så stora som de å ritningen synas. Hade jag kunnat göra byggnaderna med samma mått som de nuvarande hafva, så hade en minskning i byggnadssumman af 202,400 kronor uppstått.

Kostnaden för byggnaderna enligt ritningen på *Artilleriplanen* belöper sig till 1,275,000 kronor;

och för byggnaderna på *Kurkustomten* enligt ritningen 1,601,000 kronor.

Stockholm den 1 September 1876.

Oskar Erikson.

e. o. arkitekt i kongl. öfver-intendents-embetet.

*Promemoria angående projekt till nytt kongl. hofstall, att bygga å kvarteren
Krabaten och Edelman mindre vid Ladugårdslands strandgata.*

Af närlagda profil öfver jordens beskaffenhet erfares, att någon svårighet icke möter för att medelst pålning erhålla tillräcklig bärighet för byggnaderna. Pålar inom 50 fots längd äro dertill tillräckliga.

För att icke röna obehag af de angränsande gatornas ganska stora lutning, äro inkörsportarne förlagde på gårdarnes nedre sidor, der skilnaden i höjd är obetydlig.

Golfven i byggnaderna på öfre delen af kvarteret Krabaten komma ganska mycket under gatans nivå, men olägenheten deraf kan, hvad det inre angår, förekommas genom begagnande af reffladt glas, och hvad sjelfva murarne beträffar skola de skyddas från fukt, af regnvatten och dylikt, derigenom att efter deras yttre sidor muras sådana afledningskanaler, som af ritningen synes.

Körbanan är så stor att en cirkel med 180 fots diameter der kan inskrifvas; vid nuvarande stallet är den icke större än att en cirkel med 145 fots diameter kan göras.

På grund af de upplysningar, som jag erhållit, synes vagnbodarne på kvarteret Krabaten, som i medelmått upptaga en längd af 208 fot och ett djup så stort som tre vagnslängder, kunna inrymma det dagliga behovet af både kongliga och ka- valjers-vagnar. På kvarteret Edelman äro platser för sådana vagnar, som icke ofta eller aldrig behöfva användas, samt för arbetsåkdon.

I vindarne ofvan vagnbodarne är utrymme för åk- samt rese-attiraljen.

Spillningen från stallen skall direkt läggas upp uti särskilda vagnar, som köras bort och tömmas en eller två gånger om dagen. Urin och annat flytande torde kunna ledas ut i sjön, då vattnet der midtför är i ständig ström och rörelse.

Boställslokalerna förläggas lämpligast på norra delen af kvarteret Edelman, emedan der är god grund och högt öfver vattuståndet, hvaraf der blir goda källare, derjemte är der helsosammare än på den lägre belägna delen, der det äfven för den lätta samfärdselu mellan tomterna är bättre att hafva vagnbodar och verkstäder.

Åkstallet	är invändigt	10,800	qv.-fot och rymmer	80 hästar.
Ridstallet	d:o	5,200	qv.-fot och rymmer	37 hästar.
Sjukstallet	d:o	2,800	qv.-fot och rymmer	13 hästar;
			<u>summa</u>	130 hästar.
Ridhuset	d:o	7,800	qv.-fot.	

Selkamrarne, som äro i två våningar, upptaga en yta af 3,090 qv.-fot i hvarje våning. Vagnshusen å båda tomterna 23,920 qv.-fot i ett plan.

Boställshuset inrymmer:

9 lägenheter à enkelt rum.			
8	d:o	à	1 rum och kök m. m.
18	d:o	à	2 rum och kök m. m.
6	d:o	à	3 rum och kök m. m.
6	d:o	à	6 rum och kök m. m.
2	d:o	à	12 rum och kök m. m.

summa 131 rum och 40 kök.

Kostnadsförslaget härför är 1,500,000 kronor, tomternas kostnader oräknade.

Om ofvan uppräknade lokaler så skulle reduceras, att de till sin yta blefvo lika med de i nuvarande stallet, synes mig att summan skulle kunna minskas med 212,000 kronor, men det torde icke vara skäligt, då nuvarande lokaler äro trånga och otillräckliga.

Ett reservstall för 20 hästar med tillhörande kan uppföras för ett pris af 80,000 kronor.

Körvägen från kongl. slottet och till midten af kvarteret Krabaten är 5,600 fot.

d:o d:o till d:o Artilleriplan är 4,800 fot.

d:o d:o till d:o gamla stallet är 2,400 fot.

d:o d:o till d:o Kurhustomten är 5,600 fot.

Om Ladugårdslandets utvidgning och folkökning pågår som hittills, torde man kunna förutsätta, att det kommer att byggas broar från Grefbron och till Gustaf den tredjes staty, och då skulle körvägen emellan slottet och stallet blifva nedsatt till endast 3,200 fots längd.

Stockholm den 28 November 1876.

Oskar Erikson,

e. o. arkitekt i kongl. öfverintendents-embetet.

Kostnads-förslag

*till kongl. hofstall, med projekteradt läge å veterinär-institutets tomter
vid Nybroviken.*

Stall- och ridhus-byggnad. (å kvarteret Krabaten).			
3,500	st. pålar med ruta och rust	å 35: —	122,500
254,000	kub.-fot jordskaktning	» — 04	10,160
127,000	» underjordisk grundmur	» — 20	25,400
30,000	» gråstensmur i cementbruk	» — 40	12,000
2,300	qv.-fot gråstens-sträcksten	» 2: 50	5,750
6,400	» pockelhuggning	» 1: —	6,400
130	st. kalkstenstrappsteg	» 9: —	1,170
72	» helpilastrar med kramlor	» 12: —	864
150	» halfpilastrar med d:o	» 7: —	1,050
18	» gråstenströskelstenar	» 50: —	900
2,080	qv.-fot asfaltläggning i genomfarterna	» — 70	1,456
3,250	» tuktad gatsten till friser å gården	» — 60	1,950
8,860	» tuktad gatsten till stallgångar	» — 65	5,759
10,536	» kubb i stallspiltorna	» 1: 50	15,804
7,920	» ridhusbotten	» — 75	5,940
30	st. afvisarestenar	» 15: —	450
6,570	qv.-fot asfalt-isoleringsskift	» — 20	1,314
1,400,000	st. murtegel med kalk, sand, arbets- lön och transporter pr 1,000	» 110: —	154,000
59,060	qv.-fot utvändig putsning	» — 50	29,530
106,600	» invändig d:o	» — 06	6,396
	Tillägg för rikare invändig puts		1,500
	Afslemningar å vinden		300
15,500	qv.-fot bjelklag med golf af 2" plank å	» 1: —	15,500
33,000	» d:o d:o d:o	» — 80	26,400
63,600	» plåttak jemte taklag	» — 80	31,800
	Stuprör och fönsterbleck m. m.		5,000
66	st. jernkolonner med kapital	å 200: —	13,200
63	» jernståndare och öfverliggare ...	» 25: —	1,575
	transport		504,068

		transport	504,068	—	
66	st. öfverliggare med ornament	à 15: —	990	—	
	Jernkonstruktion till ridhustaket		3,000	—	
16	st. takfönster	à 15: —	240	—	
	Vindskarmar med luckor och hiss		500	—	
130	st. krubbor och häckar af jern	à 18: —	2,340	—	
17,700	qv.-fot spiltväggar och panel i ridhuset	» — 50	8,850	—	
9,760	» panel i ridhustaket	» — 40	3,904	—	
	Ankar och vaxeljern, spik och öfrigt smide		5,500	—	
76	st. fönsterkarmar med bågar och glas,	m. m. à 85: —	6,715	—	
26	» d:o d:o	» 40: —	1,040	—	
14	» d:o d:o	» 70: —	980	—	
88	» runda d:o	» 40: —	3,520	—	
5	» vindfönster	» 50: —	250	—	
14	» ridhusfönster	» 150: —	2,100	—	
4	» d:o	» 100: —	400	—	
5	» stall- och ridhusportar	» 150: —	750	—	
13	» vagnshusportar	» 150: —	1,950	—	
2	lufter större ytterportar	» 750: —	1,500	—	
1	» mindre d:o		500	—	
20	» dörrar	à 60: —	1,200	—	
	Paneler, ledstänger och diverse inredningar		4,000	—	
	Lufttrummor ifrån stallen		1,050	—	
	Beslagning af vindskappor, diverse galler och bekröningar		5,000	—	
	Olje- och limfärgsmålning, utom den i snickeriarbetet beräknade,		5,000	—	
	Opåräknade utgifter		4,653	—	570,000
Vagnshus och bostäder.					
<i>(å kvarteret Edelman mindre).</i>					
2,900	st. pålar med ruta och rust	à 35: —	101,500	—	
613,000	kub.-fot jordskaktning	» — 04	24,520	—	
358,970	» underjordisk grundmur	» — 20	71,794	—	
58,750	» gråstensmur i cement-bruk	» — 40	23,500	—	
5,336	qv.-fot gråstens-sträcksten	» 2: 50	13,340	—	
3,120	» pockelhuggning	» 1: —	3,120	—	
818	st. kalkstenstrappsteg	» 12: —	9,816	—	
154	» sandstenssteg i källare och yttertrappor	» 12: —	1,848	—	
	transport		249,438	—	570,000

		transport	249,438	—	570,000	—
100	st. helpilastrar med kramlor	à 12: —	1,200	—		
300	» halfpilastrar med d:o	» 7: —	2,100	—		
23	» gråstenströskelstenar	» 50: —	1,150	—		
60	st.källargluggomfattningar med luckor	» 30: —	1,800	—		
30	» källargluggluckor	» 5: —	150	—		
3,780	qv.-fot asfätläggning i genomfarterna	» — 70	2,646	—		
4,880	» tuktad gatsten till friser å gårdarne	» — 60	2,928	—		
162	l.-fot tuktad trottoirsten med jernrücke å öfre gården	» 12: —	1,944	—		
2	st. trappor mellan gårdarne		2,000	—		
60	» afvisare-stenar	à 15: —	900	—		
8,020	qv.-fot asfalt-isoleringsskift	» — 20	1,601	—		
1,930,000	st. murtegel med kalk, sand, arbetslön och transporter	pr 1,000 » 110: —	212,300	—		
79,900	qv.-fot utvändig puts	» — 50	39,950	—		
186,000	» invändig d:o	» — 06	11,160	—		
	Tillägg för rikare invändig puts		2,000	—		
11,400	l.-fot invändiga taklister	à — 40	4,560	—		
8,900	qv.-fot cloissons-väggar	» 1: —	8,900	—		
	Afslemningar i källare och vindar		1,000	—		
39,800	qv.-fot bjelklag med 2" golf	à 1: —	39,800	—		
19,000	» underslag och golf	» — 80	15,200	—		
38,400	» bjelklag med fyllning och golf	1: 10	42,240	—		
40,800	» d:o med blindgolf under brandbotten	» 1: —	40,800	—		
4,000	» planstengolf i förstugor	» — 60	2,400	—		
64,000	» plåttak jemte taklag	» — 80	51,200	—		
	Stuprör, fönsterbleck och skorstensbeslag		10,000	—		
	Bekrönningar å taket, vindskupor, m. m.		6,000	—		
30	st. takfönster	à 15: —	450	—		
4	» jernkolonner	» 100: —	400	—		
	Ankar- och vaxeljern, spik och öfrigt smide		12,500	—		
43	st. jernspisar med kupor och rör	à 115: —	4,945	—		
	Inredning i tvättstuga och mangelbod		1,000	—		
60	st. bättre kakelugnar	à 200: —	12,000	—		
91	» ordinära d:o	» 150: —	13,650	—		
64	» fönsterlutter	» 40: —	2,560	—		
16	» d:o, runda	» 40: —	640	—		
6	» småfönster	» 25: —	150	—		
42	» halfrunda fönsterlutter	» 50: —	2,100	—		
107	» fönsterlutter i boställshusets bottenv.	» 70: —	7,490	—		
115	» d:o d:o 1:a vån.	» 96: —	11,040	—		
	transport		824,295	—	570,000	—

		transport	824,295	—	570,000	—
115	st. fönsterluftr i boställshusets 2:a					
		vån. à 90: —	10,350	—		
6	par jerngrindar	» 500: —	3,000	—		
30	» portar till vagnbodarne	» 150: —	4,500	—		
8	st. portluftr	» 300: —	2,400	—		
363	» dörrluftr	» 50: —	18,150	—		
	Sockelpaneler och socklar		5,000	—		
	Diverse garderobs- och köksinredningar, led-					
	stänger, m. m.		6,000	—		
2,200	rullar tapeter med bårder	» 1: 50	3,300	—		
	Olje- och limfärgsmålning, utom den i snickeri-					
	arbetet inberäknade,		7,000	—		
	Opåräknade utgifter		6,005	—		
					890,000	—
	Ritningar och tillsyn				20,000	—
	Gas- och vattenledningar, m. m.				20,000	—
		summa kronor			1,500,000	—

Stockholm i November 1876.

Oskar Erikson.

Uppgift

å de lägenheter, som uti Hennes Maj:t Enkedrottningens hus å Helgeands-
holmen äro upplåtna till boställen åt en del af betjeningen vid Hans Maj:t
Konungens hofstall, äfvensom till klädkammare för kongl. hofstallet.

Gamla Norrbro.	Lägenhet för	Antal rum.	Antal kök.	Inre yt- nelållet i qv.-fot.	Anmärkingar.
N:o 5.	En extra lifkusk	2	1	576,00	} med källare och nö- diga uthus.
» »	En stallbetjent	1	1	248,00	
» »	En d:o	1	—	240,00	
» »	En d:o	1	1	299,00	
» 9	En kavaljerskusk	1	1	406,00	} med d:o d:o
» »	En höbindare	1	1	362,00	
» »	En kavaljerskusk	1	1	201,00	
» »	En d:o	2	1	398,00	
» »	En stallbetjent	1	1	244,00	
» »	En kavaljerskusk	2	1	305,00	
» »	En stallbetjent	2	1	302,00	
» »	En sadelknekt	2	1	391,00	
» »	En selputsare	1	1	256,00	
» »	En kavaljerskusk	1	1	236,00	
» »	En d:o	1	1	245,00	
» »	En d:o	2	1	293,00	
» »	Klädkamrarne	3	—	999,00	
» »	En kavaljerskusk	1	1	181,00	
» »	En kavaljerspostiljon	1	1	222,00	
» 11.	En stallbetjent	1	1	353,00	} med d:o d:o.
» »	En städerska	1	1	383,00	
	summa	29	19	7,140,00	

Uppgift

å de boställslägenheter, magasin och bodar, m. m., som af kongl. hofstallet
disponeras å Helgeandsholmen

Gamla Norrbro.	Boställslägenhet för	Antal rum.	Antal kök.	Yttre ytinne- hållet; qv.-fot.	Anmärkingar.
N:o 1.	Chefen för k. hofstallet	18	2	3,384: 00	med källare, vedbodar och nödiga uthus.
» 1½	Stallmästaren	13	1	2,261: 00	med d:o d:o jemte tambur.
» »	Veterinärläkaren	7	1	2,554: 00 987: 00	
	Hofslagareverkstad, 1,083 qv.-fot				
	Tvättstuga, 285 qv.-fot			3,400: 00	
	Mangelbod, 987 »				
	med vind derofvan, lika stor. Å denna gårdstomt finnas derjemte vedbodar för stal- let, jemte en större tork- vind				
» 3	Kontorslokal	2		3,574: 00	jemte tambur.
	En hingstridare } nedre	1			
	Vagnmästaren } botten.	2	1		
	Lifkusken	3	1		
	En klädkammare	1			
	Beridaren	3	1		
	En hingstridare } 1 tr. upp.	1			
	En hofslagare	1	1		
	En extra lifkusk	2	1		
	Redogöraren	4	1		
	Två stallbetjenter } 2 tr. upp.	1		jemte tambur.	
	Selmästaren	1	1		
	Fodermarsken } 3 tr. upp.	4	1	jemte tambur.	
	Fyra stallbetjenter	2			
	Två kavaljerskuskar, 4 tr. upp	2	2		
	Inom denna tomt finnas dess- utom:				
	Ett skjul för kärror			460: 00	
	En ströbacke			1,998: 00	
	Ett förrådshus			564: 00	
	Gården upptager en yta af ..			27,123: 00	
	transport	68	14	46,305: 00	

	Yttre yttinnehållet.	
	transport	46,305: 00
Dessutom antecknas, att		
Kongl. stallet upptager en yta af		13,136: 50
Sjukstallet » » »		2,574, 00
Selkammaren » » »		2,398: 50
Ridhuset » » »		5,391: 25
Vagnshusen » » »		14,421: 75
Lokomobilstallet » » »		323: 00
Ett vagnsskjul » » »		867: 00
Gårdarne » » »		50,005: 00
	summa	135,422: 00

Promemoria.

Hela ytan af kongl. hofstallet å Helgeandsholmen utgör	89,117,	qv.-fot.
Stallet upptager	13,136,5	qv.-fot.
Sjukstallet	2,574,	„
Selkammaren	2,398,5	„
Ridhuset	5,391,25	„
Vagnshusen	14,421,75	„
Lokomobilstallet	323,	„
Ett skjul	867,	„
Gårdarna	50,005,	„
	<u>s:ma 89,117,</u>	<u>qv.-fot.</u>
Stallet invändigt	10,208,32	qv.-fot.
lilla selkammaren	248,46	„
trappa och förstuga	416,12	„
murar	2,263,6	„
	<u>s:ma 13,136,5</u>	<u>qv.-fot.</u>
ofvan selkammaren är sadelmakarverkstaden	484,8	qv.-fot.
trappa och förstuga	238,36	„
Östra flygeln:		
stora selkammaren invändig	2,016,00	qv.-fot.
murar	382,5	„
	<u>s:ma 2,398,5</u>	<u>qv.-fot.</u>
Sjukstallet		
invändigt	2,016,00	qv.-fot.
murar	558,	„
	<u>s:ma 2,574,</u>	<u>qv.-fot.</u>
ofvan selkammaren är sadelkammaren	2,016,	qv.-fot.
ofvan selkammaren och sjukstallet finnes hafre-		
vinden	4,048,	„
ofvan stora stallet jemte flygeln äro hö- och		
halmvindar, upptagande en yta af	14,996,	qv.-fot.
ridhuset invändigt utgör	4,695,8	„
murarna	695,45	„
	<u>s:ma 5,391,25</u>	<u>qv.-fot.</u>
vagnshusen invändigt	13,048,35	„
murarna	1,373,4	„
	<u>s:ma 14,421,75</u>	<u>qv.-fot.</u>
ofvan vagnshusen är vindar till lika yta	13,048,35	„

Å andra sidan af gatan upptar n:o 1,			
chefsbestället, en utvändig yta af	3,384,	qv.-fot:	
innehållande: nedre botten 8 rum och kök;			
1 tr. upp 7 " " "			
2 tr. upp 3 " " "			
N:o 1 ¹ / ₂ stallmästarebestället upptager	2,261,	qv.-fot	
innehåller å nedre botten 5 rum och kök;			
1 tr. upp 6 rum och tambur;			
2 tr. upp 2 rum.			
Doktorsbestället upptager utvändigt	2,554,	qv.-fot	
innehållande å nedre botten smedjan	1,083,	"	
tvättstuga	285,	"	
körport och trappgång;			
1 tr. upp 6 rum och kök;			
2 tr. upp 1 rum.			
Mangelbodbyggnaden: utvändig yta	987,	qv.-fot;	
derofvan vind, lika stor.			
Vedbodbyggnad: utvändig yta	3,400,	qv.-fot;	
genom dubbelt bjelklag å halfva byggnaden blifver			
vedbodarnas inre yta	4,264,	qv.-fot;	
ofvan vedbodarna är torkvinden	3,034,	"	
N:o 3: Boställslägenheterna upptaga en utvändig yta af	3,574,	qv.-fot;	
innehålla å nedre botten följande lägenheter :			
2 kontorsrum,			
1 rum och tambur,			
2 rum och kök,			
3 rum och kök,			
1 klädkammare.			
1 trappa upp 3 rum och kök,			
1 rum och kök,			
1 rum,			
2 rum och kök.			
2 trappor upp 4 rum, tambur och kök,			
1 rum,			
1 rum och kök.			
3 trappor upp 4 rum, tambur och kök,			
1 rum,			
1 rum.			
4 trappor upp 1 rum och kök,			
1 rum och kök.			
Ett skjul å gården upptager	460,	qv.-fot.	
Ströbacken	1,998,	"	

Gårdarna innehålla 27,123, qv .fot.

Ett förrådshus upptager..... 564, ”

I detta finnes vind till lika yta.

Upplåtna lägenheter:

i N:o 5	{	2 rum och kök upptager yta af	576	qv.-fot.	
nedre botten	{	1 rum och kök	”	”	248
1 trappa upp	{	1 rum	”	”	240
		1 rum och kök	”	”	299
i N:o 9	{	1 rum och kök	”	”	406
		1 rum och kök	”	”	362
		1 rum och kök	”	”	201
nedre botten	{	2 rum och kök	”	”	398
		1 rum och kök	”	”	244
		2 rum och kök	”	”	305
		2 rum och kök	”	”	302
		2 rum och kök	”	”	391
		1 rum och kök	”	”	256
1 trappa upp	{	1 rum och kök	”	”	236
		1 rum och kök	”	”	245
		2 rum och kök	”	”	293
		3 rum för klädkammarne	”	”	999
2 trappor upp	{	1 rum och kök upptager	”	”	181
		1 rum och kök	”	”	222
N:o 11 nedre botten	{	1 rum och kök	”	”	353
1 trappa ner	{	1 rum och kök upptager	”	”	383

Stockholm den 4 Mars 1876.

Ernst Wilh. Berggrén.

Promemoria.

Enligt å kongl topografiska corpsens karta öfver Stockholm verkställda areal-
uträkningar innehålla nedanskrifna delar af Helgeandsholmen, sådane de finnas in-
hägnade och oafsedt tomters lagliga gränslinier, inom de å åtföljande karta med
rött betecknade gränslinier:

	Qv.-fot.	Qv.-fot.
1:o. Kongl. stallet, eller tomten under n:o 1, efter 1810 års num- merordning, uti kvarteret Norrström, inom de med bokstäf- verna a, b, c, d, e, f, g, h och a utmärkta punkter	89,440	
2:o. De af Hans Maj:t Konungen disponerade tomterna under nis 1 och 2 uti kvarteret Norrbro, inom de med bokstäfverna n, o, p, q, r, s, t, u, v, x, y, z och n utmärkta punkter ...	54,620	144,060
3:o. Den Hennes Maj:t Enkedrottningen tillhöriga tomten under n:o 3, uti kvarteret Norrbro, inom de med bokstäfverna å, x, w, b', a', ö, ä och å utmärkta punkter	10,450	
4:o. Den Hennes Maj:t Enkedrottningen tillhöriga tomten under n:o 4, uti kvarteret Norrbro, inom de med bokstäfverna f', å, ä, c', d', e', g' och f' utmärkta punkter	8,190	
5:o. Den Hennes Maj:t Enkedrottningen tillhöriga tomten under n:o 5, uti kvarteret Norrbro, inom de med bokstäfverna q', f', g', h', i', k', l', m', n', o', p' och q' utmärkta punkter	5,810	
6:o. Den Hennes Maj:t Enkedrottningen tillhöriga tomten under n:o 6, inom de med bokstäfverna s', t', q', p', r' och s' utmärkta punkter	10,720	35,170
7:o. Gamla Norrbro jemte dess fortsättning upp till stora bron, inom de med bokstäfverna a, b, c, n, z, y, x, å, f', q', t', s', u', w', x', l, k, i, h och a utmärkta punkter	---	26,940
8:o. Bazarbyggnaden, jemte den vid dess norra ända belägna, från kongl. stallet upplåtna tomten, uti kvarteret Norrbro, inom de med bokstäfverna h, i, k, l, m, e, f, g, och h utmärkta punkter	---	10,430
summa	---	216,600

Stockholms stads ingenjörskontor den 20 Mars 1876.

J. A. Dahlman.

t. f. vice stadsingenjör.

Afskrift.

Vördsam promemoria.

Sedan med anledning af kongl. öfverintendentsembetets till öfverståthållare-embetet ställda och sedermera till herrar stadsfullmäktige öfverlemnade skrifvelse af den 31 Mars innevarande år -- uti hvilken skrifvelse embetet till herrar stadsfullmäktige hemställt, huruvida de ej skulle vara benägna att upplåta och afstå till hofstallbyggnaden helst och i främsta rummet, förutom det genom herrar stadsfullmäktiges skrifvelse till Kongl. Maj:t den 4 Oktober sistlidet år redan erbjudna, äfven det område, som på en embetets skrifvelse åtföljande med litt. A betecknad planritning finnes upptagen inom bokstäfverna a, b, e, f och a, eller, derest ööfvervinnerliga hinder derföre möta, åtminstone det område, som å den skrifvelsen likaledes åtföljande med litt. B betecknade planritningen finnes med röda prickar antydt -- Stockholms stads drätselnämnds första afdelning vid sammanträde den 20 April innevarande år beslutat för sin del tillstyrka, det staden måtte, med vilkor att Fyrverkare-, Riddare- och Löjtnantsgatorna omkring Artilleriplanen utvidgas till 60 fots bredd, till Kongl. Maj:t och kronan afstå all den staden tillhöriga mark, som är belägen emellan Artilleriplanen i norr, Fyrverkaregatan, sålunda tänkt utvidgad till 60 fots bredd, i vester, den likaledes till 60 fots bredd utvidgade Löjtnantsgatan i öster och som i söder begränsas af en linie, som, parallel med Nybrovikens kaj, är dragen från den punkt af kvarteret Klippans gräns mot Skepparegatan, hvilken träffas af en från sydvestra spetsen af det motliggande kvarteret Krabaten vinkelrät mot samma gatas medellinie fälld linie, har afdelningen uppdragit åt undertecknad att upprätta karta deröfver, upptagande alla ifrågavarande förslag, och derjemte uträkna de erforderliga arealerna. Jemte öfverlemnande af den äskade kartan får jag derjemte vördsamt anföra följande:

Arealen af den, enligt herrar stadsfullmäktiges den 4 Oktober sistlidet år gjorda erbjudande, till hofstall afsedda mark utgör inom de å bifogade karta med bokstäfverna h, i, b, a och h utmärkta punkter	qv.-fot 156,900.
Arealen af det till hofstall afsedda området, enligt öfverintendents-embetets å den skrifvelsen bifogade planritningen A gjorda förslag, utgör inom de å bifogade karta med bokstäfverna h, i, b, q, e, f, p, a och h utmärkta punkter	„ 214,670.
Strandgatans bredd framför det till hofstall afsedda området skulle, enligt detta förslag, på smalaste stället komma att utgöra 144 fot;	
Arealen af det till hofstall afsedda området, enligt öfverintendents-embetets å den skrifvelsen bifogade planritningen B gjorda förslag,	

utgör inom de å bifogade karta med bokstäfverna g, h, i, k, l, m, n, o och g utmärkta punkter	qv.-fot	192,770.
Arealen af det till hofstall afsedda området enligt drätselnämndens första afdelnings ofvan åberopade förslag, inom de å bifogade karta med bokstäfverna h, i, b, q, p, a och h utmärkta punkter.....	„	<u>190,140.</u>

Strandgatans bredd emellan Nybrohamnen och Skepparegatan skulle enligt detta förslag komma att blifva 205 fot.

De särskilda delarne af det, enligt sistskrifna förslag, till hofstall afsedda området utgöras af:

Kongl. Maj:t och kronan redan tillhörig mark:

a) Artilleriplanen, med afräkning af de till utvidgning af Fyrverkare-, Riddare- och Löjtnantsgatorna afsedda delarne, qv.-fot 115,135.

b) del af tomten under n:o 6 efter 1810 års nummerordning uti kvarteret Bodarna

„	8,475.	„	123,610.
---	--------	---	----------

Staden nu tillhörig mark, bestående af delar af Kaptensgatan, Nybrohamnen och stadens tomter i kvarteret Bodarna	„	66,530,
	summa qv.-fot	<u>190,140.</u>

Den mark, Kongl. Maj:t och kronan, enligt sistskrifna förslag, skulle komma att till staden afstå, utgör:

delar af Artilleriplanen i och för utvidgning af Fyrverkare-, Riddare- och Löjtnantsgatorna	qv.-fot	22,765.
---	---------	---------

den återstående delen af tomten under N:o 6 i kvarteret Bodarna, afsedd att utläggas till Strandgatan.....	„	<u>1,981,</u>
	summa qv.-fot	<u>24,746,</u>

hvaraf således synes, att staden, enligt sistskrifna förslag, skulle komma att till Kongl. Maj:t och kronan afstå 41,784 kvadratfot mera, än den skulle komma att tillvinna sig.

I och för fortsättandet af den af drätselnämndens första afdelning föreslagna gränslinien för hofstallbyggnaden mot Strandgatan öfver kvarteret Klippan fram till Skepparegatan, hvarigenom Strandgatan under hela sträckningen mellan denna gata och Nybrohamnen erhöle lika bredd, bör från sistskrifna kvarter afstyckas för att till Strandgatan utläggas 10,350 kvadratfot.

Stockholms stads ingenjörskontor den 9 Maj 1874.

Rudolf Brodin.

Rätteligen afskrifvet betygar. Stockholms stads ingenjörskontor den 24 Mars 1876.

Herman Ygberg,
t. f. stadsingenjör.

Promemoria.

Enligt designation den 15 Maj 1865 innehåller Kongl. Maj:ts och kronans, dels å fri och egen, dels å ofri eller stadens grund belägna tomt under n:o 1, efter 1810 års nummerordning, i kvarteret *Krabaten vid Kaptensgatan*, samt emellan Skepparegatan och Grefgatan, uti Ladugårdslands församling, på norra sidan mot Kaptensgatan 273 fot; på östra sidan, mot Grefgatan 259 fot; på södra sidan, mot Ladugårdslands Strandgata, först 11 fot, sedan 276 fot, och derefter 9 fot; samt på vestra sidan, mot Skepparegatan, först 336 fot och derefter 12 fot; eller i areal 84,550 kvadratfot, hvaraf 82,920 kvadratfot äro å fri och egen, samt 1,630 kvadratfot å ofri eller stadens grund belägna.

Stockholms stads ingenjörskontor den 10 Oktober 1876.

e. f.

J. A. Dahlman.

Promemoria.

Enligt designationer den 15 Maj 1865 och den 7 September 1872 innehålla nedanskrifna tomter:

1:o) De Kongl. Maj:t och kronan tillhöriga, å fri och egen grund belägna, till kongl. veterinär-institutet upplåtna tomterna under nr:is 1 och 3, efter 1810 års nummerordning, i *quartern Edelman mindre*, vid Riddaregatan och Grefgatan uti Ladugårdslands församling, på vestra sidan, mot Grefgatan, 435 fot; på norra sidan, mot Riddaregatan, 12 fot och sedan 114 fot; på östra sidan, mot tomten under n:o 2, 389 fot; samt på södra sidan, mot Ladugårdslands Strandgata, 142 fot 5 decimaltum och sedan 9 fot; eller i areal 50,384 kvadratfot;

2:o) Den Rydbergska stiftelsen tillhöriga, å fri och egen grund belägna tomten under n:o 2, efter 1810 års nummerordning, i kvarteret *Edelman mindre*, vid hörnet af Riddaregatan och Styrmansgatan, uti Ladugårdslands församling, på norra sidan, mot Riddaregatan, 120 fot; på östra sidan, mot Styrmansgatan, 332 fot; på södra sidan, mot Ladugårdslands Strandgata, först 10 fot och derefter 121 fot; samt på vestra sidan, mot tomterna under nr:is 1 och 3, 389 fot; eller i areal 43,575 kvadratfot.

Stockholms stads ingenjörskontor den 10 Oktober 1876.

e. f.

J. A. Dahlman.

**Riksmarskalksemetets
utlåtande.**

Underdånigste utlåtande.

Sedan i den länge behandlade frågan om ordnandet af Helgeandsholmen här i staden Eders Kongl. Maj:t den 10 December 1875 förordnat särskilda komiterade, utsedde dels af Eders Kongl. Maj:t, dels ock af riksbanken och Stockholms stadsfullmäktige, att, under ledning af herr öfverståthållaren, uppgöra utredning och förslag dels angående lämpligaste platsen för ett ifrågasatt nytt hofstall, dels ock om kostnaderna så väl derför, som för Helgeandsholmens ordnande i öfrigt och hvad med frågan derom kunde hafva sammanhang, samt desse komiterade den 14 December 1876 afgifvit underdånigt utlåtande, åtföljdt af kartor, byggnadsförslag och kostnadsberäkningar, hvilket allt den 21 Februari detta år till Eders Kongl. Maj:t inkommit, så har, genom nådig remiss af den 2 i denna månad, riksmarskalksemetet blifvit anbefaldt att underdånigt yttrande deröfver afgifva.

Ärendet i sin helhet omfattar ämnen af olikartad beskaffenhet; men det, hvaröfver riksmarskalksemetet väl egentligen lärer tillkomma att utlåta sig, är i fråga om flyttningen af kongl. hofstallet med dertill hörande byggnader, om val af plats för det nya hofstallet, och om kostnaden för detta senare, med de byggnader som dertill behövas, jemte hvad frågan derförutan kan komma att beröra kongl. hofhållningen.

För riksmarskalksemetets ledning dervid, har chefen för Eders Kongl. Maj:ts hofstall, på begäran, afgifvit särskildt utlåtande, hvilket, såsom upplysande, härjemte underdånigst bifogas.

Vid anläggning af en ny större stallinrättning med alla dess öfriga tillbehör af sjukstall, ridhus, vagarhus, selkammare, materiel- och foderbodas, körbanas, samt bostäder för personalen, är af högsta vikt, att stallet lägges så nära som möjligt intill det ställe, der begagnandet af hästar och åkdon hufvudsakligen kommer i fråga. I detta afseende har nuvarande hofstallet ett så förmånligt läge i förhållande till kongl. slottet, som för närvarande kan önskas. Blifver det flyttadt till annan, mera aflägsen plats, uppkomma deraf betydligt ökade svårigheter och kostnader för servis, i nötning, tidsförlust, jemte mycket annat, som är svårt att till siffran beräkna.

Från det nuvarande hofstallet å Helgeandsholmen till kongl. slottet är körbanans längd uppgifven att vare 2,400 fot; hvaremot från de tre platser, till hvilka

inom komitén ifrågasatt blifvit att flytta hofstallet, körbanan till kongl. slottet är beräknad till:

från Artilleriplanen å Ladugårdslandet	4,800 fot,
» n. v. Veterinärtomten å dito (qvarteren Krabaten och Edelman mindre) 5,600 »	
» n. v. Kurhustomten å Kungsholmen (qvarteret Bryggaren)	5,600 »

sålendes med körbanor af minst dubbelt större längd än den nuvarande. — Detta är en stor olägenhet, hvilken måste tagas i allvarligt betraktande vid sjelfva hufvudfrågan om nuvarande hofstallets flyttning, äfvensom vid bestämmandet af kostnaden för ersättningen för det gamla; en ersättning som visst icke kan vara fullständig, om den blott efter arealinnehåll beräknas.

Onekligen skulle det lända till stor prydnad för Stockholms stad, om alla de byggnader, som nu finnas ofvanpå Helgeandsholmen, komme att borttagas, utan att ersättas af andra, om icke möjligen å yttersta vestra udden af holmen. Vill man komma till detta stora och vackra mål, måste ock flera betänkligheter vika.

Största delen af nämnde holme, räknadt från Norrbro vester ut, är med alla derå varande byggnader Eders Kongl. Maj:ts och kronans tillhörighet; endast fyra tomter, nr:is 3—6 i qvarteret Norrbro (adress nr:is 5, 7, 9 och 11 vid Gamla Norrbro), alla bebyggda, äro under enskiid eganderätt och hafva nyligen, vid arfskiftet efter Hennes Maj:t Enkedrottningen Josefina, kommit i Eders Kongl. Maj:ts ego. Allt för länge har frågan om Helgeandsholmens försköning varit å bane, hvarigenom de å kronans tomter uppförde hus och byggnader under tiden endast undergått oundgängliga reparationer, men någon plannässig egentlig förändring eller förbättring har icke kunnat ifrågasättas; det är tid att ett sådant förhållande ock länge fortfar. Enahanda måste det och hafva förhållit sig med de hus, som tillhöra Eders Kongl. Maj:t. Derest Eders Kongl. Maj:t skulle nu behaga i nåder meddela enahanda försäkran i afseende å dem, som afgifvits af Hans Maj:t Konung Oscar I år 1856 och sedermera af Hennes Maj:t Enkedrottning Josefina, för den tid Hennes Maj:t var egare till dessa hus, bör väl en sådan försäkran icke för obegränsad framtid fortfara, enär husen måste underhållas, möjligen undergå större reparationer, eller tilläfventyrs behöfva ombyggas.

I afseende på de inom komitén ifrågasatta, å tre olika ställen belägna nya byggnadsplatserna för det blifvande hofstallet, hafva komiterade ansett tanken på kurhustomten med vidliggande enskiida tomter böra alldeles öfvergifvas, dels för den större byggnadskostnaden derstädes och dels för den säkerligen dryga lösen af tomterna derinvid. Komiterades pluralitet har, af skäl utlåtandet upptager, deremot röstat för den s. k. Veterinärtomten, qvarteren Krabaten och Edelman mindre; hvaremot en minoritet tillstyrkt, att Artilleriplanen skulle bestännas till plats för nya hofstallet. Riksmarskalksambetet anser platsen vid Veterinärinrättningen, med 800 fots längre afstånd från kongl. slottet än Artilleriplanen, samt med dess af Grefgatan i två delar åtskiida område, och markens ojemna läge, ömsom bestående af berg och ömsom af sankta och fuktiga dällder, vara, oberäknadt den betydligt

högre byggnadskostnaden, med en dertill lagd, om ej bestämd köpesumma för Veterinärtomterna och för Rydbergska stiftelsens hus, icke alls böra ifrågakomma till uytt hofstall. Då återstår Artilleriplanen, med tillägg af en del af Kaptensgatan och den nedom densamma belägna Stenhuggaretomten samt en mindre del af Nybrohamnen, tillhöriga Stockholms stad, men med afdrag för hvad som erfordras till utvidgande af Riddaregatan och de begge angränsande Fyrverkare- och Löjtnantsgatorna. Denna plats är sammanhängande, som det vill synas tillräckligt rymlig, har ett temligen jemnt och för bebyggande lämpligt läge, är ock närmast till kongl. slottet af de tre föreslagna platserna, och den, hvars bebyggande medförer den minsta kostnaden, utan att belastas med inlösen af tomter från andra. På dessa grunder anser riksmarskalksambetet för sin del annan plats för nytt hofstall än Artilleriplanen nu ej böra ifrågasättas.

Om nu hofstallet varder flyttadt till Artilleriplanen, blifver, med afscende på det långa afståndet derifrån till kongl. slottet, nödigt att hafva i närheten intill detta ett vaktstall för ett mindre antal bästar med åkdon, samt rum för vaktknektar. Ett sådant är ifrågasatt böra, för en kostnad af 80,000 kronor, uppföras midtemot vestra slottshvalfvet på den s. k. Oxenstiernska tomten. Riksmarskalksambetet bör dock fästa Eders Kongl. Maj:ts nådiga uppmärksamhet derå, att å nämnde tomt nu finnes ett stenhus, med ena sidan åt Helvetigränd, hvilket hus för närvarande inrymmer husgerådskammaren med dess tillbehör och rum för dervid anstälde betjening. Om den nya stallbyggnaden å tomten kan der få plats utan att husgerådskammaren rubbas, har riksmarskalksambetet ej något att dervid erinra; men ännu är ej någon ritning öfver detta stall eller plan för detsamma uppgjord. Skulle åter husgerådskammaren behöfva förflyttas, är icke riksmarskalksambetet i tillfälle att dertill föreslå annan lämplig lokal, så vida icke något större hus i kongl. slottets närmaste grannskap blefve inköpt dertill; men detta komme säkert att blifva mycket dyrt, och dertill äro några medel icke i komiterades betänkande afsedde.

Förutom de kronans hus och inrättningar å Helgeandsholmen, som i komitébetänkandet omnämnas, finnas der å norra sidan nära vattubrynet, närmast Norrebro, hvalf och brygga till en större tvättanstalt. Dessa blifva visserligen icke obrukbara genom stallets nedrifning; men då sedermera i en framtid en ny emot Norrebro mera vinkelrät stäld kaj bygges, kommer denna tvättanstalt att försvinna. Skäl torde derföre vara, att, då sådant inträffar, yrka, att ny motsvarande inrättning bildas under holmens öfra lager, invid strömmen, med beqvämlig nedgång och brygga, i närmaste likhet med den nuvarande.

Komiterade yttra sig vidare omständligt om den ersättning, som bör vid stallets bortflyttning och holmens afrödande utgå till basarbolaget, samt huru liquid bör uppgöras emellan Stockholms stad, i fall den skulle erhålla största delen af Helgeandsholmen, och riksbanken, derest äfven för densamma byggnadstomt å samma holme skulle upplåtas. Då likväl komiterades pluralitet hemställt, att hela holmen

skulle åt Stockholms stad i framtiden upplåtas, torde det vara egentligen öfver denna hemställan riksmarskalks-embetet bör yttra sig; hvadan något särskildt utlåtande, vare sig i hvad basarbolagets rätt rörer, eller uti frågan om nytt bankhus å nämnde holme, icke torde vara här erforderligt.

I fall således Eders Kongl. Maj:t, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med komiterades hemställan, finner tidpunkten nu vara inne för lösning af frågan om hofstallets förflyttning för åstadkommande af Helgeandsholmens ordnande, samt i nåder besluter, att Stockholms stad derom höres, innan Eders Kongl. Maj:t i ämnet framställer nådig proposition till riksdagen, vågar riksmarskalks-embetet i underdånighet föreslå, att dervid må:

för öfverlemnandet under full eganderätt af svenska statens tillhörigheter å Helgeandsholmen vester om Norrbro *till Stockholms stad*, så vida riksdagen sådant medgifver, betingas följande vilkor:

1:o) *att* staden, för uppbyggandet af ett nytt hofstall med hvad dertill hörer, enligt plan och af arkitekten O. Erikson uppgjord ritning, som dock må närmare granskas och bestämmas samt i detalj utföras, utfäster sig till statsverket betala 1,275,000 kronor, oafkortade, under vissa terminer;

2:o) *att* staden dervid afstår till kronan utan särskild ersättning, enligt nämnde plan, dels en del af nuvarande Kaptensgatan och dels Stenhuggeritomten nedanför och en mindre del af Nybrohamnen; hvaremot staden skulle af kronans tomter derstädes och Artilleriplanen erhålla, utan godtgörelse, hvad som erfordras för de tillstötande delarnes af Riddare-, Fyrverkare- och Löjtnantsgatorna utvidgande till 60 fots bredd hvardera;

3:o) *att* staden derjemte förbinder sig att, på tid som framdeles bestämmas, till statsverket erlægga 80,000 kronor till uppbyggande af ett vaktstall nära kongl. slottet; dock med rättighet för staden att sig till godo använda materialerna vid kronans hus å Helgeandsholmen, då dessa rifvas, hvilket ej bör ifrågakomma förr än det nya hofstallet är så färdigt, att flyttning af hästar, vagnar, selar, m. m. från det gamla kunnat dit ske och stallpersonalen kunnat inflytta i bostäderna å det nya stället;

4:o) *att* staden åtager sig att, innan rifning för stadens räkning sker af norra kajmuren å holmen nära Norrbro, i stället för nuvarande tvättanstalten der, hafva å lämpligt ställe, hvarom då må öfverenskommas, anbragt annan lika beskaffad sådant anstalt, hvaremellertid den nuvarande icke får rubbas, utan för kronans räkning fortfarande begagnas; samt

5:o) *att* staden ikläder sig alla kronans åtaganden och förbindelser mot basarbolaget, så att kronan dertill icke må vidkännas någon utgift.

I afseende på öfverlåtandet till staden, i sammanhang med kronans andel af Helgeandsholmen, jemväl af de fyra bebyggda tomterna å holmen, hvilka tillhöra Eders Kongl. Maj:t, läser Eders Kongl. Maj:t sjelf derom täckas yttra sin nådiga vilja och beslut.

Tillika vågar riksmarskalksemetet, i fall Eders Kongl. Maj:t behagar gilla hvad nu föreslaget blifvit, och derom inforrar underdånigt yttrande af vederbörande Stockholms stads myndigheter, äfven i underdånighet hemställa, att för detta yttrandes ingifvande till Eders Kongl. Maj:t måtte bestämmas en viss tid, t. ex. innan den 1 instundande December, så att tillfälle må blifva, att till nästa års riksdag framställa nådig proposition i ämnet, utan att frågan behöfver uppskjutas till en oviss framtid, hvilket för alla deri intresserade vore ganska menligt.

De remitterade handlingarne återställas härhos i underdånighet. Stockholm den 31 Mars 1877.

G. A. SPARRE.

W. von Schoultz.

**Utlåtande af chefen för
Hans Maj:t Konungens hofstall.**

Till hans excellens riksmarskalken.

Sedan de under nästlidet år utsedde komiterade för utredandet af frågan om kongl. hofstallets förflyttande från Helgeandsholmen och denna holmes ordnande under den 14 December 1876 afgifvit underdånigt utlåtande och förslag i ämnet, samt Kongl. Maj:t, vid ärendets föredragning i statsrådet den 2 uti innevarande månad, förklarar Sin nådiga vilja vara, att riksmarskalksembetet med underdånigt utlåtande i denna fråga inkomme;

så har, jemte öfverlemnande af de till detta ärende hörande handlingar, eders excellens, medelst remiss den 14 dennes, behagat infordra mitt yttrande öfver komiterades ifrågavarande förslag; och får, med remisshandlingarnes återställande, jag derföre vördsamt anföra följande:

Såsom ledamot i den komité, åt hvilken uppdragits att uti förevarande ämne afgifva utlåtande och förslag, har jag tillförne yttrat mig i frågan, och får jag vördsamt hänvisa till den särskilda mening, som jag bifogat komiterades underdåniga skrifvelse.

Så väl vid komiterades sammanträden som ock i de underdåniga skrivelser, hvilka jag i ämnet fått aflåta till Kongl. Maj:t, äfvensom uti förnyade skrivelser till öfverintendentsemetet, har jag städse framhållit, att, vid utväljande af plats för ett nytt hofstall, platsens lämplighet förnämligast bestämdes af dess närhet till slottet och dernäst af tomtens rymlighet och användbarhet, ty Konungens och den kongl. familjens betjenande är ju hofstallets ändamål.

Utomlands har man, så vidt jag vet, ingenstädes ifrågasatt att bortflytta de öfver allt i slottens närhet belägna hofstallen, man har till och med för vinnande af nödigt utrymme, såsom i Tuillerierna skett, inrättat stall i två étager, ojäfaktiga bevis på nödvändigheten af hofstallens närhet.

Genom att förlägga hofstallet till den föreslagna platsen »Artilleri-Planen», blefve det oundgängligt att uppföra ett vaktstall i slottets omedelbara närhet, hvilket äfven af komiterade erkändes, men dervid är att erinra, att den dertill föreslagna platsen nu upptages af s. k. husgerådskammare med flere bostäder, hvilka i så fall måste ersättas, äfvensom att ett dylikt anordnande af hofstallets tienstgöring komme att på ett högst betydligt sätt öka de årliga kostnaderna för dess underhåll, ty sammanfördt, såsom nu, uti ett etablissement i kongl. slottets närhet, kan tjensten förrättas med ett mindre antal betjening, hästar och materiel, än om tjensten fördelas på två stall med olika åligganden, hvartill ovilkorligen fordras en större personal och ökad antal hästar, åkdon, m. m.

Den årliga underhållskostnaden för det nya stall-etablissemnet fordrar ovilkorligen ett ökad anslag.

Förbrukningen af vatten, ved, gas och stallpersedlar ökas äfven, och omkostnaderna vid fourageringen blifva dyrare.

Om kongl. hofstallet flyttas från Helgeandsholmen, uppkommer än ytterligare en hittills okänd, högst kännbar utgift, nämligen för spillningens bortförande. Efter hvad jag kunnat af de uppgjorda ritningarne finna, är intet upplag för spillning möjliggjordt. Den måste således dagligen bortföras till en kanske aflägsen upplagsplats.

Komiterades pluralitet har ansett, att en viss summa borde bestämmas till uppförande af ett nytt hofstall, olika stor med hänsyn till de föreslagna platserna samt grundad på uppgjorda ritningar och förslag.

I öfverensstämmelse med hvad jag yttrade i komitén, anser jag mig nu böra fästa eders excellens' uppmärksamhet derå, att äfven med den största omsorg uppgjorda kostnadsförslag, det i allt fall torde blifva ytterst svårt att uppgifva kostnaderna för grundläggningsarbetena och bestämma pris på materialier samt arbetslöner för den tid, då ifrågavarande arbeten komma att företagas. De senare årens erfarenhet vid uppförandet af större byggnader och etablissementer manar till yttersta försigtighet vid kostnadssummans bestämmande.

Då de ritningar, som för nya hofstallet blifvit uppgjorda, endast afse att visa tomternas tillräcklighet för att å dem inrymma de i programmet upptagne rum, kök, stallar, rid- och vagnshus, m. m., så måste, sedan nödiga detalj-ritningar blifvit gjorda och lokalerna ordnade för sina bestämmelser, en granskning företagas af med hofstallets tjänstgöring och utrikes vidtagne förbättringar erfarna personer, ty det kan här ej blott vara fråga om att uppföra ett visst antal spiltor och rum, utan om uppförandet af ett etablissemnet, som motsvarar sin bestämmelse och som fyller det afsedda ändamålet.

Beträffande Artilleriplanen, som jag ansett kunna användas för det nya hofstallet, får jag upprepa hvad som en gång tillföre anförts af chefen för hofstallet, eller att, om tillräckligt utrymme bereddes vid nämnda plan, hofstallet kunde utbyta de vagnshus, som det nu disponerar vid Hötorget, hvarigenom denna plats blefve för staten till andra ändamål användbar.

Då i komiterades underdåniga skrifvelse ingen motivering för mitt ogillande af hofstallets förläggande till Veterinärinrättningens och Rydbergska stiftelsens nuvarande tomter influtit, anser jag mig inför eders excellens böra redogöra för skälen derför.

Oafsedt det alltför aflägsna läget, som nästan gör det omöjligt att verkställa den dagliga tjänstgöringen och som förorsakar förbrukning på ett allt för kännbart sätt af materielen, äfvensom den af en mycket trafikerad gata genomskurna tomtens olämplighet i öfrigt, då stallarne måste förläggas å ena, och de flesta vagnshusen,

smedja, boningshus m. m. å andra sidan gatan, utgör dock det högst osunda läget mitt vigtigaste skäl för ogillandet af denna plats.

Att tvärt emot hvad man hittills ansett oafvisligt nödvändigt för ett stall-etablissemang, eller ett torrt och öppet läge med tillgång till frisk luft, nu vilja förlägga hofstallet i en utskaktad eller utgräfd grop, der de omgifvande gatorna gå inemot stalltakets höjd, vore i blott sanitärt hänseende så oförnuftigt och skadligt, att jag måste på det bestämdaste protestera deremot. Det finnes intet, som till den grad menligt inverkar på hästen, som osund luft och fukt, och jag betviflar på det aldra högsta att man, äfven med de dyrbaraste rörledningar och afloppstrummor kan göra stallet, förlagdt i denna fördjupning, sundt och fuktfritt.

Dessutom blefve det betydligt dyrare att bygga ett hofstall å sistnämnde tomt, oafsedt statens uppoffring af den summa, hvartill veterinärrättningens tomter må kunna försäljas och hvilken försäljningssumma redan blifvit disponerad för det nya veterinäretablissemang. Inköpspriset för Rydbergiska stiftelsens tomt torde sannolikt blifva betydligt dyrare, än det af komiterade beräknade, eller taxeringsvärdet.

Med hänsyn såväl härtill som på grund af hvad jag här ofvan anført, anser jag nu nämnda plats, för att dit förlägga hofstallet, aldeles olämplig samt att den står vida efter den af komiterade förkastade s. k. kurhustomten, som, belägen vid Mälaren, i öfrigt upptager en stor areal.

Af hvad jag både nu och i komitén andragit bör framgå, att för Konungen det vore fördelaktigast om hofstallet kvarblefve å Helgeandsholmen, som nog, detta oakadt, kunde lämpligt ordnas och jemväl delvis planeras samt planteras; och då jag anser, att Konungens fördel i främsta rummet bör tillgodoses, framför allt hellre, än att Helgeandsholmen skulle belamras med schweitzerier, basarer, m. fl. vinstgifvande byggnader, får jag vördsamt tillstyrka, att hofstallet måtte få kvarblifva å sin nuvarande plats samt att Helgeandsholmen likfullt måtte blifva på ett ändamålsenligt sätt ordnad. Stockholm den 20 Mars 1877.

F. D'ORCHIMONT,
chef för Hans Maj:t Konungens hofstall.
